

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.123.01.06 ПЗ

Розробив: студент 2 курсу, групи 214-П-321
спеціальності 051 «Економіка»
(роботу виконано самостійно, відповідно до
принципів академічної доброчесності)

_____Олександр КУЦЕНКО
(підпис)

Керівник: доцент, канд. екон. наук
Олена МАКОВОЗ

Рецензент: доцент, канд. екон. наук
Олена СЕМЕНЦОВА

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
професор, д-р екон. наук

_____ Володимир ДИКАНЬ

«_____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Куценку Олександрю Сергійовичу

Тема: «Проблеми та перспективи розвитку соціального захисту

України в сучасних умовах»

керівник Маковоз Олена Володимирівна, канд. екон. наук, доцент

затверджені розпорядженням по економічному факультету

від «_____» _____ 20____ року № _____

2 Строк подання студентом закінченої роботи 07 грудня 2022 року

3 Вихідні дані Статистичні дані соціального захисту України

Інтернет-ресурси, періодичні видання, спеціальні видання служби соціального захисту України

Звітність, методичні видання, посібники та презентаційні матеріали

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): _____

1 Теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту України

2 Аналіз стану соціального захисту населення України в сучасних умовах

3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту населення України в сучасних умовах

5 Перелік графічного матеріалу

1 Основні цілі соціального захисту

2 Фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення

3 Методи фінансового забезпечення соціального захисту України

4 Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення та інші

5 Структурно – логічна схема фінансового механізму реалізації соціального захисту населення

6 Консультанти окремих розділів

Розділ	Прізвище, ініціали, посада та науковий ступінь консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

5 Дата видачі завдання «12» вересня 2022 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Строк виконання етапів	Примітка
1 Теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту України	30.09.2022	викон.
2 Аналіз стану соціального захисту населення України в сучасних умовах	17.10.2022	викон.
3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту населення України в сучасних умовах	07.11.2022	викон.
Висновки	26.11.2022	викон.
Графічна частина	06.12.2022	викон.

Студент _____Олександр КУЦЕНКО

Керівник _____Олена МАКОВОЗ

Зміст

Вступ	5
1 Теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту України	
1.1 Основні аспекти соціальної політики та соціального захисту України	8
1.2 Проблеми соціального захисту населення в Україні	15
1.3 Методи дослідження соціальних явищ в економіці	22
Висновки до першого розділу	32
2 Аналіз стану соціального захисту населення України в сучасних умовах	34
2.1 Аналіз сучасного стану фінансування соціального захисту населення України	34
2.2 Засади формування фінансування соціального захисту населення в Україні	46
2.3 Проблеми фінансування соціального захисту населення України	50
Висновки до другого розділу	62
3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту населення України в сучасних умовах	65
3.1 Основні пріоритети соціального захисту в сучасних умовах	65
3.2 Засади формування ефективної політики соціального захисту	70
3.3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах	80
Висновки до третього розділу	86
Висновки	88
Список використаних джерел	93

					МРЕ.123.01.06. ПЗ						
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата							
Розроб.		Куценко			«Проблеми та перспективи розвитку соціального захисту населення України в сучасних умовах»	Літ.		Арк.		Аркушів	
Перевір.		Маковоз						4		100	
Реценз.		Семенцова				4					
Н. Контр.		Назаренко		<i>М.Назаренко</i>		УкрДУЗТ					
Затверд.		Дикань									

Вступ

Актуальність теми. Соціальну політику в частині соціального захисту не можна розглядати у відриві від глобальних змін і глобальних викликів сучасності. Від працюючої системи соціального захисту залежить загальний суспільний прогрес та безпека життя людей. Глобальні проблеми розвитку, до яких відносяться: погіршенням стану навколишнього середовища, загострення нерівності життя людей, загострення ризиків бідності та соціального відторгнення, соціальними та військовими конфліктами, поширенням тероризму, неможливо усунути, не об'єднав зусилля всього людства. Україна, вектор розвитку якої направлений на інтегрування до європейського простору будує власну стратегію розвитку, влада має чітко усвідомлювати вектор розвитку соціальної складової, повинна усвідомлювати можливі чинники впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Вибір можливих альтернатив розвитку соціальної складової є надто складним завданням. Основною важливою складовою соціальної політики має бути прагнення до справедливих відносин суспільства та забезпечення сталого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Кваліфікаційна робота виконувалася у рамках і за тематикою наукових досліджень, що проводяться на кафедрі «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту.

Метою кваліфікаційної роботи є виявлення проблем та перспектив розвитку соціального захисту населення України в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- окреслити основні аспекти соціальної політики та соціального захисту України;
- визначити проблеми соціального захисту населення в Україні;

- визначити методи дослідження соціальних явищ в економіці;
- провести аналіз сучасного стану фінансування соціального захисту населення України;
- навести засади формування фінансування соціального захисту населення в Україні;
- визначити проблеми фінансування соціального захисту населення України ;
- визначити основні пріоритети соціального захисту в сучасних умовах;
- визначити засади формування ефективної політики соціального захисту;
- окреслити перспективи розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес соціального захисту населення України в сучасних умовах.

Предметом дослідження є теоретичні основи, методичні підходи та практичні рекомендації щодо соціального захисту населення України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення відповідних завдань у кваліфікаційній роботі використані такі загальнонаукові та спеціальні методи: метод аналізу, графічні, табличні, статистичні, тощо.

Наукова новизна заключається в обґрунтуванні необхідності визначення перспектив розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах.

Практична значущість кваліфікаційної роботи полягає у визначенні перспективи розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах

Результатами роботи є визначення основних пріоритетів соціального захисту в сучасних умовах та основних засади формування ефективної політики соціального захисту. Обґрунтування наведених перспектив

розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах.

Апробація результатів роботи. Результати роботи втілені у доповіді на XI Міжнародній науково – практичній конференції «Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеко-орієнтованого управління в умовах глобалізації» в Харківському національному університеті міського господарства імені В.Н. Бекетова.

Публікації. Куценко О.С. Ключові аспекти соціально-економічних загроз електронної комерції. XI Міжнародна науково – практична конференція «Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеко-орієнтованого управління в умовах глобалізації», Харківський національний університет міського господарства імені В.Н. Бекетова, м. Харків, 17-18 листопада 2022 року

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел.

У першому розділі наведені теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту України.

У другому розділі проведений аналіз стану соціального захисту населення України в сучасних умовах

Третій розділ роботи присвячений визначенню перспектив розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах.

При написанні кваліфікаційної роботи використано 72 джерела, зокрема закони [1 – 10], підручники, статті, автореферати дисертацій, монографії з досліджуваної теми [11 – 72].

1 Теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту України

1.1 Основні аспекти соціальної політики та соціального захисту України

Сьогодення України перебуває у занадто важких політичних та економічних умовах, це і військові події на Сході країни, анексія Криму, погіршення економічної ситуації, соціальна напруга у суспільстві. Ці проблеми суттєво ускладнюють, а подекуди унеможливлюють шляхи реалізації соціальної політики України.

У зв'язку з цим, сьогодні особливої актуальності мають дослідження, котрі спрямовані на обґрунтування та розроблення дієвої політики соціального захисту населення. На сучасному етапі розвитку сутність державної соціальної політики треба розглядати як діяльність держави щодо підтримання відносин між всіма соціальними групами, створення умов для забезпечення добробуту та задовільного рівня життя всього суспільства, забезпечення дотримання соціальних гарантій всіх верств населення.

Традиційне трактування поняття соціальної політики полягає у її розумінні як частини внутрішньої політики держави. Реальна соціальна політика визначається набором певних історичних складових, особливостями національних та культурних аспектів певного суспільства. Разом з тим, сучасні глобалізаційні напрями, які набувають незворотного характеру, змінюють традиційне уявлення щодо сприйняття цінностей, а саме, соціальну взаємодію, яка стає джерелом до формування соціального капіталу, росту відповідальності. Змінюється трактування основних соціальних понять, таких як — соціальна політика, соціальний захист [11, 12].

Визначимо основні аспекти та теоретичні засади основних понять дослідження, це допоможе нам надати відповідь на завдання поставлені у

роботі. Основні поняття закріплені у законодавстві (законах, постановах, наказах тощо [1 – 10].

Соціальна політика — комплекс заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад.

Метою соціальної політики є створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття творчого потенціалу людей, їх сутнісних сил, досягнення в суспільстві суспільної злагоди і стабільності.

Об'єктом соціальної політики являються суспільні, соціальні відносини, процеси життєдіяльності людей, що безпосередньо чи опосередковано впливають на формування соціальної безпеки людини, задоволення власних соціальних потреб та інтересів, освоєння і творення соціальних цінностей.

Головним завданням соціальної політики являється забезпечення чіткого функціонування всієї системи соціально-політичних інститутів; координація функціонування різних елементів системи; формування оптимального співвідношення між різними формами, методами, засобами з метою одержання очікуваних результатів [6].

Окреслимо основні завдання соціальної політики. До основних завдань соціальної політики можна віднести наступні: створення відповідних умов для реалізації потенціалу людини у соціальному напрямку; сприяння розвитку соціальних відносин між усіма верствами населення; розвиток досконалих соціально-трудова відносин; реформування існуючої системи соціального захисту; удосконалення системи соціального страхування; реформування ринку праці та зайнятості тощо.

Основною метою соціального захисту є захист людини від різного роду соціально-економічних ризиків з метою створення умов для життєдіяльності людини у соціальному, культурному та економічному середовищі. Досягненню мети сприяють такі цілі соціального захисту.

На рисунку 1.1 наведені основні цілі соціального захисту.

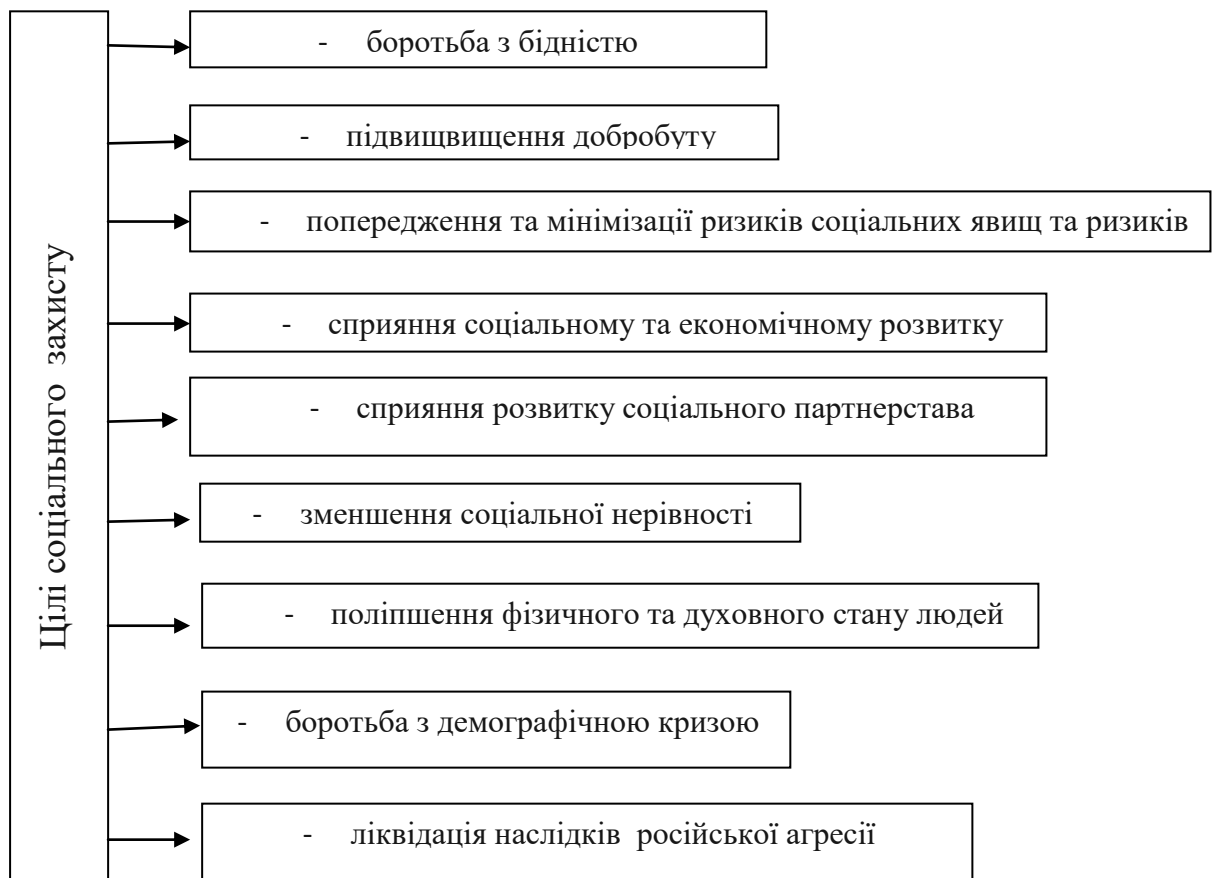

Рисунок 1.1 - Основні цілі соціального захисту

(складено за даними [4])

Таким чином, узагальнюючи вищенаведену інформацію ми можемо надати наступне визначення соціального захисту. Соціальний захист це сукупність заходів і видатків бюджетів усіх рівнів, направлених на надання фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

Поняття «соціальний захист» досить нове. Початок його використання у міжнародних актах спостерігається з середині XX століття. Під поняттям «соціальний захист» слід розуміти більш широке за значенням та змістом соціальне явище, ніж поняття соціальне забезпечення. У широкому значенні

соціальний захист становить зміст соціальної функції держави і являється системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. У вузькому значенні соціальний захист це соціально-захисна діяльність держави щодо забезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. З двох наведених визначень можна стверджувати, що держава безпосередньо повинна брати участь у створенні соціального захисту населення [6].

Наведемо основні історичні моменти щодо становлення соціального захисту. Як звісно, держава починається з таких основних категорій, як чуйність, співчуття, справедливість, благодійність тощо. Це і є ті моральні категорії суспільства, котрі спрямовані на підтримку людей, які опинилися в скрутному стані і не мають можливості забезпечувати себе та своїх рідних усім необхідним для забезпечення нормального способу ведення життєдіяльності.

На початку становлення основними формами соціального забезпечення були благодійність та громадська діяльність щодо опіки нужденних. Відкривалися лікарні, школи для убогих, будувались дома для притулку. Церква й духовенство здійснювали опіку та нагляд за такими лікарнями, притулками.

Таким чином, історія багатьох країн свідчить про використання різноманітних форм соціальної опіки. Проте така опіка мала суто громадський характер, була періодичною та не мала загального обов'язкового характеру.

Протягом першої половини XX століття системи державного соціального захисту були упроваджені в усіх цивілізованих державах світу. Відбулося розширення суб'єкта соціального захисту, включення соціального забезпечення у більш широкі системи соціального захисту, які поряд з традиційним соціальним забезпеченням передбачають заходи спеціального та додаткового соціального захисту.

Французький дослідник Анна Воло Життлер зазначає, що «Сферу дії соціального захисту можна окреслити трьома великими комплексами: соціальне забезпечення, соціальна допомога, додатковий соціальний захист. На даному етапі розвитку ринкової економіки держава не може забезпечити справедливий розподіл доходів. А це призводить до того, що частина населення опиняється за межею бідності, у так званих «складних життєвих обставинах. Цим і породжується потреба у соціальному захисті населення та збільшенні ролі держави у вирішенні деяких соціальних питань» [16].

Проаналізуємо основні законодавчі акти щодо питань соціального захисту людини у світі та в Україні та зробимо відповідні висновки. Відповідно до статті 25 Декларації прав людини, сучасна правова держава повинна гарантувати право на такий рівень життя, який враховує забезпечення людей їжею, житлом, медичним обслуговуванням, власним добробутом і добробутом сім'ї та правом на соціальне забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості та інших випадків втрати засобів до існування.

Право людини на соціальний захист є її конституційним правом. Адже згідно статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Проаналізуємо структуру соціального захисту в Україні. Соціальний захист в Україні складається з таких структурних двох частин: державного соціального захисту та недержавного соціального забезпечення.

Державний соціальний захист у свою чергу складається з загальної системи соціального захисту (загальнообов'язкове соціальне страхування та державна соціальна допомога), спеціального соціального захисту, яка передбачає спеціальні умови його здійснення та додаткового соціального захисту (передбачений законодавством для таких категорій населення, як

діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, ветерани війни, ветерани праці тощо) [55].

Система соціального захисту населення в Україні включає: пенсійне забезпечення, допомогу по безробіттю, допомогу при народженні дітей, програму допомоги сім'ям з дітьми, державні програми дотацій і житлових субсидій, допомогу на поховання, державну систему охорони здоров'я, державну систему освіти, соціальний захист осіб, постраждалих від аварії на ЧАЕС.

Держава активно сприяє розвитку системи соціального захисту. Можна виділити наступні методи впливу держави на розвиток системи соціального захисту: правове забезпечення соціального захисту населення, прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів; прямі державні витрати із бюджетів різних рівнів на фінансування соціальної сфери; соціальні субсидії; створення мережі центрів служб зайнятості та бірж праці; державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем; державний вплив на ціни та ціноутворення; обов'язкове соціальне страхування; пенсійне забезпечення; соціальне партнерство.

До державних органів у сфері соціальної політики відносяться наступні.

1 Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики), яке являється центральним органом виконавчої влади. Його діяльність координується Кабінетом Міністрів України, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального страхування, пенсійного страхування, соціального захисту, волонтерської діяльності, питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою, тощо. Воно також займається питаннями забезпечення, формування та реалізації державної політики щодо пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають

загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, соціального захисту ветеранів війни, військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, питаннями у сфері державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати пенсій, допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб, у сфері здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та з питань захисту прав дітей. Також Мінсоцполітики є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги [59].

2 Наступним виконавчим органом державної влади з питань соціального захисту є Державна соціальна служба України (Держсоцслужба), діяльність якої координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики. Ця Служба реалізує державну політику з питань державного контролю за додержанням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та з питань захисту прав дітей.

Державна соціальна служба утворена постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1070 «Про утворення Державної соціальної служби України», а чинне положення про неї затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2019 року № 1053 «Деякі питання Державної соціальної служби України».

Соціальна політика держави являється основним елементом внутрішньої політики держави, складовою загальної політики, повинна бути втілена в соціальні програми та різноманітні заходи соціально-економічного розвитку держави. Вона базується на сталому рівні економічного розвитку і має бути адекватною стану економіки. Ігнорування соціальних проблем може призвести до значних економічних втрат.

Реалізація соціальної політики базується на задоволенні матеріальних, культурних і духовних потреб людей, формування всебічно й гармонійно розвинених членів суспільства будь-якої держави.

Доцільність удосконалення системи соціального захисту населення зумовлена багатьма факторами, які сьогодні мають місце в українському суспільстві.

Сьогодні є ситуації, коли значна кількість людей знаходиться на межі виживання. Також поглиблюється соціальна та майнова очевидна нерівність серед населення, велика різниця у рівнях доходів, постійно знижується ступінь задоволення потреб населення, зростає безробіття, знижуються якості та рівень життя, зростає соціальна напруга в суспільстві. Тому необхідно вживати заходи на законодавчому рівні для подолання вказаних моментів [27].

1.2 Проблеми соціального захисту населення в Україні

Сьогодні, у досить важкий час для України, чимала кількість населення потребує гарантій соціального захисту. Необхідність соціального захисту населення обумовлена низкою факторів, які наразі існують в українському соціумі. Економічні, політичні і соціальні проблеми, які Україна переживає в останні роки, спричинили значне зuboжіння та погіршили добробут населення. Нині спостерігається ситуація, коли значна кількість людей стоїть на межі виживання, постійно поглиблюється соціальна і майнова нерівність, різниця у рівнях доходів громадян, знижуються якості та рівень життя, поступово знижується ступінь задоволення потреб населення, зростає безробіття, зростає соціальна напруга в суспільстві. У зв'язку з цим, проблема соціального захисту громадян України набуває особливої актуальності. Велика кількість населення в сучасних умовах при наявності

низького рівня доходу, високого темпу інфляції, постійного зростання цін на першочергові потреби та зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, не може реалізувати свої соціально-економічні інтереси, підвищити соціальний статус, отримати кваліфіковану медичну допомогу та отримати освіту. Усе це звужує перспективи економічного зростання країни та зупиняє соціальний розвиток суспільства [16, 18].

Ми спостерігаємо в Україні процес старіння, коли кількість пенсіонерів переважає над кількістю працездатного населення. В Україні нині 14 мільйонів пенсіонерів, що складає майже третину населення. Як прогнозують експерти Світового банку, у найближчі 15 років чисельність людей працездатного віку в Україні скоротиться на 16 %. З часом кожен платник податків буде змушений годувати все більшу кількість тих, хто не працює. Уже тепер багато людей похилого віку не можуть собі дозволити нормальне життя. Все це являється причиною низької тривалості життя громадян України.

В Україні, за даними Держкомстату, чоловіки живуть у середньому 61-62 роки, а жінки – 72-73. У таких розвинених країнах, як Японія, Швейцарія та Швеція, тривалість життя чоловіків становить 74-76 років, а жінок – 80-83. Висока тривалість життя свідчить про ефективність національної системи соціального захисту [18].

Реалізація соціальної політики є однією з основних функцій держави. Ситуація, що склалася сьогодні в Україні, вимагає вжиття дієвих заходів щодо оптимізації системи соціального захисту в сфері соціальної політики, яка передбачає запровадження інноваційних соціальних технологій, застосування нових методів організації роботи, використання альтернативних джерел фінансування соціальних виплат та надання послуг, формування досконалої системи соціального захисту.

На рисунку 1.2 наведені фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення.

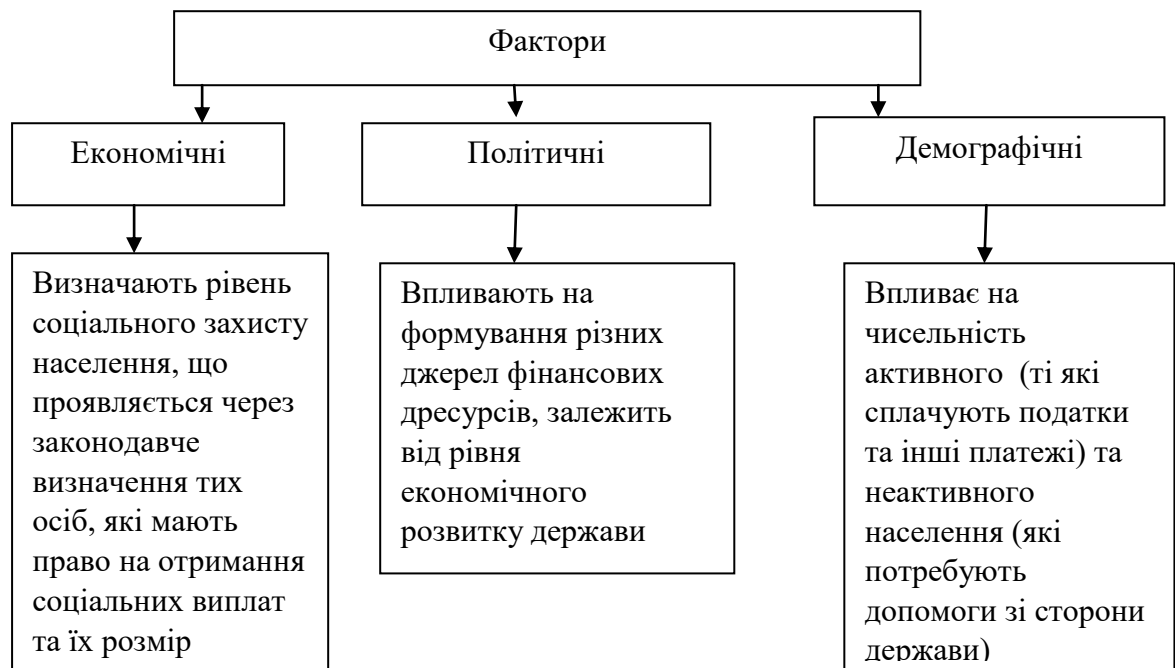

Рисунок 1.2 - Фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення

Соціальна політика є основою системи соціального захисту населення. Наявність ефективної системи соціального захисту населення є показником досконалого рівня розвитку держави та добробуту населення країни.

Швейцарський банк «Credit Suisse» провів дослідження рівня добробуту населення країн Європи. Для цього було порівняно достаток середньостатистичного дорослого мешканця кожної європейської країни, враховуючи реальні індивідуальні показники та дохід. Добробут обчислювався шляхом сумування вартості усіх фінансових і нефінансових активів за вирахуванням усіх зобов'язань.

Україна зайняла останнє місце серед європейських країн з показником добробуту населення 1437 доларів на одну особу. Перед нами йдуть Білорусь 1551 долар США і Молдова 3104 долара США. Лідером в рейтингу є Швейцарія - 576 тисяч доларів на людину. Більшість розвинутих країн мають показник, що перевищує 300 тисяч доларів на особу [13].

Останніми роками значно загострилася проблема соціального захисту населення України через погіршення багатьох макроекономічних показників. Зокрема, різко підвищився темп інфляції. Сьогодні однією з основних соціально-економічних проблем, від якої залежить стан соціального захисту населення, є зростання рівня безробіття, що загрожує несприятливими соціальними наслідками. Нині соціальний захист населення України розглядається у контексті розвитку ринкових відносин, глобалізації економічного та соціального рівня життя.

Особливістю цього періоду є недосконалість нормативної бази та правового регулювання соціальних складових. Євроінтеграція та вимоги сучасності вимагають, щоб соціально-економічна політика держави та дії уряду щодо її реалізації були спрямовані на досягнення європейських стандартів якості всіх напрямків життя. Саме тому соціальна політика є основою та визначальним вектором внутрішньої політики будь-якої держави, її розвиток повинен забезпечувати високий рівень соціального захисту прав людини, створювати передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності, а також суспільної системи в цілому. Процеси по удосконаленню нормативно-правової бази з питань соціальної політики в Україні протікають повільно [13, 20].

Підсумовуючи, варто зазначити, що для забезпечення належного функціонування системи соціального захисту необхідно здійснити низку соціально-економічних реформ у державі, впровадити нові методи. Зокрема, необхідним є:

- запровадження пенсійної реформи;
- надання правової, фінансової, матеріальної допомоги найбільш вразливим верствам населення та створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення;
- забезпечення справедливого розподілу доходів; формування «середнього класу», який є важливим чинником соціальної та економічної стабільності,

- усунення зловживань у системі адміністрування пільг та обліку пільгових категорій громадян, забезпечення прозорості системи соціальних виплат та надання пільг;
- застосування інноваційних складових при призначенні та розподілі соціального забезпечення; забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів у сфері соціального страхування населення; впровадження у практику стратегічного планування і маркетингового управління попитом і пропозицією соціальних послуг;
- забезпечення приросту і вдосконалення розподілу ресурсів на соціальні виплати, здійснення належного контролю за використанням цільових коштів;
- підвищення рівня розвитку вітчизняних соціальних інститутів, враховуючи досвід країн з розвинутою економікою.

Влада держави приділяє багато уваги питанням соціального захисту. Так, Міністр соціальної політики України Марина Лазебна на XXX Економічному форумі в Польщі «Стратегічні рішення України щодо інвестицій у потенціал сімей, прийняті у відповідь на виклики глобальних змін» присвятила свою доповідь саме цим питанням. У своїй доповіді, вона виділила три ключові загальносвітові тенденції, до яких має адаптуватись сімейна політика держави. Основними з них являються старіння населення, формальна її зайнятість, зростання нерівності [60].

Пенсійні системи багатьох країн вже відчули наслідки демографічних змін і змін ринку на праці. Україна не є винятком. Тривалість життя зростає, народжуваність зменшується. Сьогодні у час пандемії коронавірусної хвороби набирають оберти нові нестандартні форми зайнятості: робота фрілансерів, робота через цифрові платформи, служби доставки та таксі тощо. Вони не забезпечують належного рівня соціального захисту.

У відповідь на ці виклики сьогодення Україна принципово розширює охоплення людей пенсійними накопиченнями.

В Україні ведеться робота щодо запуску добровільних пенсійних накопичень. Уряд оцінив вплив такого накопичення на бюджет та доходи людей, а в цілому і на економічну систему держави. Пенсійні накопичення знизять негативний вплив демографії на добробут людини в поважному віці. Відповідно, для родини пенсіонер не стає тягарем. Людина відповідальніше відноситься до майбутньої старості, стає зацікавленою в детінізації та уважніше відноситься до процесу сплати податків. Також пенсійні накопичення – це довгостроковий внутрішній інвестиційний ресурс, який збільшує внутрішній валовий продукт.

Згідно проведених розрахунків, інвестування пенсійних накопичень в економіку за 30 років дасть додаткових 30% до ВВП та до 2,8 мільйона нових робочих місць. Відповідно зростатимуть находитися до солідарної пенсійної системи, можливості держави збільшувати і звичайні пенсії [58].

Виклики, які стоять сьогодні перед державою Україна, це зростання нерівності і ризик бідності, вони також являються основними викликами до змінення державної системи родинної політики. «Не повинно бути так, щоб жінка, або мешканець села, або дитина без батьків, або людина з інвалідністю мали менше можливостей для реалізації та гідного життя. Рівні можливості – це шлях до добробуту та суспільства щасливих людей. У кожної дитини має бути родина. 9 з 10 маленьких українців, які втрачають батьків, знаходять нові родини», сказала у своєму інтерв'ю Марина Лазебник. І це дійсно так [60].

«У відповідь на цей виклик ми викорінюємо дискримінаційні стереотипи. В Україні існували додаткові відпустки, які надавались лише матерям. Цього року ми змінили законодавство, і тепер скористатись такою відпусткою може будь-хто з батьків, незалежно від статі. Також чоловікам надаємо відпустку при народженні дитини. Виховання дітей – не лише жіноча справа. Участь батька у вихованні дитини від народження створює між ним і дітьми міцний зв'язок. І це змінює життя чоловіків на краще», - розповіла Марина Лазебна [60].

Треба відмітити, що останнім часом, Україна послідовно розвиває систему соціальних послуг у громадах. У цьому напрямку у політиці Уряд країни розглядає соціальні виплати як майбутні інвестиції в економіку нашої держави. Зараз допомога малозабезпеченим багатодітним сім'ям надається за умови, якщо діти ходять до школи. Ці родини отримали кошти на придбання всього необхідного дітям для школи. В дитячих садках та школах діти з малозабезпечених та багатодітних сімей отримують безкоштовне харчування. Таким чином, держава постійно мотивує батьків до того, щоб вони забезпечували право дитини на освіту і дитина мала більше можливостей у майбутньому.

Не можливо не відмітити, що в останній час державою проведено велику роботу щодо цифровізації соціальної сфери. Кожна людина у великому місті чи маленькому селі може отримати соціальний захист через «єдине вікно» без черг та зайвих паперів.

Відповідні служби держави можуть побачити в одному місці всі вразливі соціальні групи та їх нагальні потреби та проконтролювати надання соціальних виплат та пільг. В подальшому ефективно планувати соціальні видатки. «Це інвестиція в прозорість, рівність і адресність. Вона дасть економію близько 5% бюджету соціальних допомог на рік, які можна буде направити на додаткову соціальну підтримку», - повідомила Марина Лазебна [60].

Як звісно, фундаментом для суспільства рівних можливостей є гідна робота для кожної людини.

Людям з інвалідністю важче знайти роботу. Для подолання цього бар'єру запрацював проект «Працюй вільно». Це інтернет-портал, де люди з інвалідністю можуть знайти роботу, а роботодавці - кваліфікованих працівників. Там можна пройти співбесіду онлайн із сурдоперекладом, пройти навчання під потреби роботодавця, отримати супровід на робочому місці. Цей проект – перспектива роботи для майже 1,5 мільйона людей з інвалідністю.

Ще одна нова державна програма: допомога безробітним з бідних родин заснувати власний бізнес. «Через таку програму замість малозабезпечених родин держава отримує платників податків, які створюють ще й нові робочі місця. Коли ми пілотували два роки назад цю програму, то доходи учасників пілоту через рік роботи складали від 3 до 12 середніх зарплат по країні. Така інвестиція вже в перший рік може дати близько 2-3 тисяч нових малих підприємців», - розповіла Марина Лазебна [57, 60].

1.3 Методи дослідження соціальних явищ в економіці

Кількісні методи соціологічних досліджень базуються на опитуваннях певної кількості респондентів і дозволяють отримати числові значення, що досліджуються. Кількісні дослідження отримали свою назву через націленість на отримання кількісної інформації про велике число об'єктів дослідження.

Такі дослідження призначені для вивчення об'єктивних, кількісно вимірюваних характеристик поведінки людей, вони застосовуються тоді, коли необхідні точні, статистично надійні дані.

Кількісні методи дослідження є найбільш вживаними, оскільки їх використання дає змогу розповсюджувати результати дослідження на всю сукупність і говорити узагальнено про населення країни чи певного регіону, внаслідок охоплення багатьох респондентів.

В основі методик кількісних досліджень завжди лежать строгі статистичні моделі, використовуються великі вибірки, що дозволяє з'ясувати кількісні (чисельні) значення досліджуваних показників. До вибірки в кількісних дослідженнях висуваються жорсткі вимоги, які базуються на теорії ймовірності і математичній статистиці. Обробка інформації в таких дослідженнях здійснюється за допомогою впорядкованих процедур,

кількісних за своєю природою. Результати досліджень статистично достовірні, їх можна екстраполювати на все населення регіону чи на ту групу, на яку направлене дослідження.

Кількісні методи рекомендується проводити: для визначення частоти і об'єму споживання товару; для порівняння відносної ефективності готових концепцій; для виявлення джерела отримання інформації; для опитувань громадської думки.

Контент-аналіз. Слово «контент» означає вміст (чи зміст) документа. Контент-аналізом називають метод збору кількісних даних про досліджуване явище чи процеси, які містяться в документах. Під документом при цьому розуміється не тільки офіційний текст (типу інструкції чи правового закону), але все написане чи вимовлене, усе, що стало комунікацією.

Контент-аналізу піддаються книги, газетні чи журнальні статті, оголошення, телевізійні виступи, кіноі відеозаписи, фотографії, гасла, етикетки, малюнки, інші твори мистецтва, а також, зрозуміло, і офіційні документи. Цей метод використовується соціологами вже більш ста років.

За його допомогою вивчалася релігійна символіка і популярні пісні, установлювалися відмінності еротичних кінокартин від порнографічних, установлювалася міра ефективності політичних гасел, використовуваних у виборних кампаніях, рекламах і пропаганді, визначалися особливості суїцидальної поведінки, що проявилися в передсмертних записках самогубців, стереотипи свідомості різних соціальних груп, виявлялася спрямованість демонстрації людей певної національності на телеекранах, ідеологічне підґрунтя передовиць газет, відмінності в трактуваннях тієї самої події в різних ЗМІ, досліджувалися багато інших тем.

В останні десятиліття даний соціологічний метод запозичили й активно використовують ті представники соціогуманітарних наук (юристи, історики, журналісти, мовознавці, літературознавці, політологи, психологи, економісти, педагоги, соціальні працівники, культурологи, бібліотекознавці,

мистецтвознавці тощо), які зацікавлені у встановленні об'єктивних ознак різноманітних людських комунікацій.

Які документи підлягають контент-аналізу? Відповідь на це запитання залежить від дослідницької програми, об'єкта, предмета, мети, завдань і гіпотез дослідження. Якщо, скажімо, слід з'ясувати перспективи страйку робочих підприємства, то стане очевидною потреба контент-аналізу, як мінімум, протоколів зборів робітників, рішень відповідних профспілкових комітетів, розпоряджень керівників, законів, що регулюють страйкову боротьбу тощо.

Контент-аналіз не скасовує необхідності звичайного (тобто змістовного) аналізу документів. Перший доповнює другий, їх сполучення поглиблює розуміння змісту будь-якого тексту. Контент-аналіз дозволяє знайти в документі те, що вислизає від поверхового погляду при його традиційному вивченні, але що має важливий соціальний зміст.

Принципова відмінність цих методів аналізу полягає у явно вираженій строгості, формалізованості, систематизованості контент-аналізу. Він націлений на вироблення кількісного опису значеневого і символічного змісту документа, на фіксацію його об'єктивних ознак і підрахунок останніх. На думку ряду соціологів (Маркоффа, Шاپіро, Вейтмана й ін.), контент-аналіз можна було б назвати «текстуальним кодуванням», тому що він припускає отримання кількісної інформації про вміст документа на основі її кодування.

Крім того, контент-аналіз відрізняється від всіх інших способів вивчення документів тим, що він дозволяє «вписати» зміст документа в соціальний контекст, осмислити його одночасно і як прояв, і як оцінку соціального життя. «Вписування» документа в досліджувану проблему припускає виявлення того, що:

- а) існувало до нього й отримало в ньому відображення,
- б) є в наявності тільки в ньому,
- в) буде після нього, тобто стане підсумком його сприйняття адресатом.

Соціологічне спостереження. Спостереження — загальнонауковий метод, широко використовуваний у природознавстві, а також у повсякденному житті. Його застосування в соціології має обмеження, тому що далеко не всі соціальні явища піддаються безпосередньому візуальному і слуховому сприйняттю. Але коли соціолог має справу з об'єктами, які можна спостерігати, тобто сприймати за допомогою зору і слуху, він зобов'язаний робити це.

Спостереження має низку переваг у порівнянні з іншими соціологічними методами. Головні з них — безпосередній зв'язок дослідника з об'єктом його вивчення, відсутність ланок, що опосередковують, оперативність отримання інформації. Ці достоїнства, однак, не виключають ряд недоліків. Спостерігач вільно чи мимоволі впливає на досліджуваний процес, вносить у нього щось таке, що не притаманне його природі. Оперативність же обертається локальністю, обмеженістю досліджуваної ситуації, нездатністю охопити сукупність всіх ознак пізнаваного явища. Інакше кажучи, цей метод дуже суб'єктивний, особистісні якості спостерігача неминуче позначаються на його результатах. Тому, по-перше, останні підлягають обов'язковому повторному огляду іншими методами, по-друге, до поведінки спостерігачів пред'являються особливі вимоги. Характер цих вимог залежить, насамперед, від того, яку різновидність спостереження вони здійснюють.

Розрізняють: невиключене і включене спостереження, підрозділяючи останнє на сховане (інкогніто) і відкрите; лабораторне, польове і лабораторно-польове спостереження; стандартизоване і нестандартизоване спостереження; систематичні, епізодичні і випадкові спостереження.

Соціологічний експеримент. Даний метод найбільш ефективний для перевірки пояснювальних гіпотез. Він дозволяє установити наявність чи відсутність впливу визначеного фактора (їх деякої сукупності) на досліджуваний об'єкт, тобто знайти причинно-наслідкові зв'язки. Соціологічний експеримент може проводитися в різних формах. Розрізняють

уявні і натурні експерименти, розділяючи останні на лабораторні і польові. Уявним експериментом називають спеціальну технологію інтерпретації отриманої інформації про досліджуваний об'єкт, що виключає втручання дослідника в процеси, які відбуваються в об'єкті.

Опитувальні методи. Анкетування - письмова форма опитування, яка здійснюється, як правило, заочно, тобто без прямого і безпосереднього контакту інтерв'юера з респондентом. Воно доцільне в двох випадках:

а) коли потрібно запитати велике число респондентів за відносно короткий час,

б) респонденти повинні ретельно подумати над своїми відповідями, маючи перед очима надруковані запитання.

Застосування анкетування для опитування численної групи респондентів, особливо з питань, які не потребують глибоких міркувань, не виправдано. У такій ситуації доцільніше поговорити з респондентом віч-на-віч. Анкетування рідко буває загальним (охоплюючим усіх членів досліджуваної спільності), набагато частіше воно має вибіркового характер. Тому вірогідність і надійність отриманої анкетуванням інформації залежить, насамперед, від репрезентативності вибірки.

Інтерв'ювання - форма очного проведення опитування, при якому дослідник знаходиться в безпосередньому контакті з респондентом. Цей метод кращий за анкетування з таких причин: запитань без відповідей при ньому практично не буває; невизначені чи суперечливі відповіді можуть бути уточнені; мається можливість спостереження за респондентом і фіксації не тільки його вербальних відповідей, але й невербальних реакцій; отримувана інформація повніша, глибша і достовірніша порівняно з анкетною.

Головний недолік методу інтерв'ювання — його мала оперативність, істотні витрати часу, необхідність великого числа інтерв'юерів, неможливість його використання в ситуаціях короткострокових масових опитувань. Для починаючих соціологів він викликає чимало труднощів, тому що вимагає спеціальної підготовки і солідного тренінгу.

До того ж різні види інтерв'ювання припускають наявність у дослідника неоднозначних наборів знань і умінь.

Пресове опитування — різновид анкетування, що здійснюється за допомогою періодичної преси.

Основні переваги: оперативність, масовість, економічність, відвертість респондентів, обумовлена добровільністю їх участі в опитуванні.

Головні його недоліки: низька репрезентативність, невисокі показники повернення заповнених анкет, що збільшуються великим їх вибракуванням, нечисленність запитань, перевага закритих запитань, обмежені можливості застосування шкальних, табличних, діалогових, менюподібних, контрольних і фільтруючих запитань, імовірність впливу на респондента інших осіб.

Поштове опитування-форма анкетування за допомогою пошти, що припускає розсилання анкет (за спеціально підібраними адресами) тим особам, які у сукупності репрезентують досліджуваний об'єкт.

Телефонне опитування — специфічний синтез анкетування й інтерв'ювання, використовуваний, як правило, у рамках одного міста чи іншого населеного пункту.

Популярність використання цього методу в сучасних українських умовах підвищується, особливо, у періоди виборчих кампаній.

Основні переваги:

- оперативність;
- короткостроковість;
- економічність.

Головний недолік зумовлений неможливістю дотримання правила репрезентативності вибірки. Це обставина зумовлена відсутністю телефонів у певних соціальних груп населення; великою кількістю відмов абонентів від опитування з різноманітних причин і приводів; багатьма іншими факторами.

Телевізійне експрес-опитування — метод збору не стільки соціологічної, скільки політологічної інформації, використовуваний ведучими політичних телевізійних програм.

Техніка цього методу припускає:

- 1) формулювання телеведучим одного найбільш актуального запитання;
- 2) мотивування телеглядачів на висловлення своєї відповіді на поставлене запитання у формі або «так», або «ні»;
- 3) прохання до телеглядачів негайно зателефонувати і продекларувати свою позицію до закінчення даної телепередачі (тобто протягом 20-30 хв.);
- 4) оперативний підрахунок коду опитування з демонстрацією цього підрахунку на електронному табло;
- 5) коментування отриманих результатів.

Цей привабливий для багатьох прийом тележурналістики здатний дати тільки поверхове уявлення про суспільну думку взагалі, з поставленого запитання, зокрема. Він не може виявити умонастрою всього народу, тому що дану телепередачу бачили не всі, а можливість зателефонувати в телестудію мали тільки деякі. Проте цей метод може використовуватися в соціологічних дослідженнях, природно, без претензій на роль головного й об'єктивного.

Виявлення експертних оцінок. Експертом визнається респондент, компетентний у проблемах, безпосередньо пов'язаних із предметом дослідження.

Опитування таких осіб називається експертним, а встановлені в його ході судження респондентів про властивості досліджуваного явища — експертними оцінками.

Виявлення експертних оцінок потрібно при аналізі найбільш істотних аспектів досліджуваної проблеми, особливо в ситуаціях дискусійності їх трактувань чи фактичної відсутності визначеності в їх осмисленні наукою.

У таких випадках він виступає в ролі основного методу дослідження, програма його проведення відбивається в загальній програмі дослідження. Якщо ж даний метод відіграє допоміжну роль, додаючи інформацію до

отриманого іншими методами, то дослідники зобов'язані скласти особливу (самостійну) програму його реалізації.

Головними її компонентами будуть формулювання, що чітко фіксують:

- проблемну (дискусійну, невирішену наукою) ситуацію;
- термінологію експертних оцінок (шляхом операціоналізації загальних понять);
- гіпотези, що виносяться на експертизу;
- комплекс вимог, на основі яких буде вироблятися підбір експертів (критерії їх компетентності);
- індикатори, що дозволяють вимірювати судження експертів;
- інструментарій цих вимірів і первинної обробки даних;
- правила проведення і сценарій експертизи, тобто процедури узгодження й інтегрування оцінок експертів.

При визначенні конкретного складу експертів слід керуватися не тільки і не стільки компетентністю експертів, скільки валідністю їх висновків. Як свідчить досвід, нерідкі випадки, коли компетентність експерта не дає адекватної валідності. Це пояснюється багатьма обставинами, різною мірою залежними від монітора, тобто дослідника, що організує експертне опитування і проводить експертизу.

Ряд цих обставин має психологічну властивість. Експерт із задатками лідера прагне до домінування своїх оцінок, наполягаючи на них навіть тоді, коли внутрішньо сумнівається в їх істинності. Людина конформістського складу поводить себе прямо протилежним чином, а конфліктогенна — схильний до заперечування навіть тих думок інших людей, з якими власне кажучи згодний. Більшості людей притаманно зміщати свої оцінки в сторону нейтральної середини, а частина експертів зацікавлена в навмисному перекручуванні інформації. Усе це, звичайно, повинно враховуватися монітором.

Соціометричні методики. Це сукупність методик дослідження психоемоційних відносин один до одного членів соціальних груп, що

характеризуються невеликою чисельністю і досвідом спільної життєдіяльності.

Соціометричні методики використовуються соціологами для виявлення:

- неофіційних лідерів малих груп, тобто таких їх членів, що впливають на інших;
- «ізгоїв» колективу, тобто людей групи, що не приймаються більшістю; кандидатів, які заслуговують рекомендації до висування на посади офіційних керівників колективів;
- характеру соціально-психологічного клімату колективу і тенденцій його трансформування;
- диференціації первинних (тобто таких, що офіційно не розділяються на більш дрібні складові) колективів на реально сформовані в ньому соціально-психологічні угруповання; причин і рушійних сил внутрішньоколективних конфліктів (міжособистісних, індивідуально-групових і міжгрупових);
- багатьох інших проблем, рішення яких здатне оптимізувати діяльність первинних трудових колективів і інших малих соціальних груп.

Потрібно зазначити, що при вирішенні згаданих завдань соціометричні методики можуть відігравати роль як головних, так і додаткових методів. Але в будь-якому випадку вони обов'язково сполучаються з іншими методами — аналізом відповідної документації, спостереженням, інтерв'юванням, експертним опитуванням, тестуванням тощо.

Соціометричні методики містять у собі спеціальні техніки опитування, обробки й інтерпретації даних. Розвиток соціометрії призвів до розширення її методів за рахунок включення в них двох форм групового тренінгу: соціодрами, суть якої полягає в програванні різних соціальних ситуацій, і психодрами — програванні можливих моделей міжособистісного спілкування з метою профілактики неадекватних емоційних реакцій.

Будь-яке соціометричне дослідження починається з отримання попередньої інформації про обстежуваний об'єкт шляхом вивчення наявної документації про нього, зокрема, списку членів групи, оцінок даної групи і її членів експертами, спостереження за умовами життєдіяльності колективу і поведінкою його членів.

На цьому етапі дослідник зобов'язаний завоювати довіру групи, розбудити інтерес її членів до дослідження, їх бажання дати щирі відповіді на запитання соціометричної анкети, визначити такий час (і місце) для проведення соціометричного опитування, що забезпечить участь у ньому всіх членів групи.

Соціометричне опитування — друга фаза дослідження, що характеризується, і головний засіб отримання соціометричної інформації. Він принципово відрізняється від всіх інших соціологічних опитувань.

Результатом інтерв'ювання, анкетування, пресових, телефонних і інших охарактеризованих раніше опитувань виступає інформація, що дозволяє розподілити респондентів на статистичні групи за ознакою, яка відповідає змісту кожного запитання.

У соціометричному опитуванні досягається інша мета. Кожному члену колективу пропонується вибрати тих його членів, які відповідають, на його думку, певному соціометричному критерію. Ці критерії формуються в самих запитаннях, наприклад, так:

- «з ким із членів вашої бригади ви б хотіли разом працювати, а з ким ні?
- кого з членів вашої бригади ви б залишили в ній, якби бригада формувалася заново?
- якщо виникне необхідність скоротити чисельність вашої бригади, то кого, на ваш погляд, варто було б звільнити в першу чергу?» .

Відповіді на такі запитання всіх членів групи дозволяють виявити контури сформованої в ній структури соціально-психологічних відносин, насамперед, за вектором взаємних симпатій і антипатій.

Соціометричні опитування не можуть бути повною мірою анонімними — за прізвищами, які фігурує у відповідях, дослідник визначає, хто ці відповіді дав. Ця обставина може призвести до зниження щирості відповідей. Щоб зменшити цю небезпеку, застосовуються спеціальні процедури.

При інструктуванні респондентів дослідник ретельно роз'яснює науковий характер опитування, гарантує збереження таємниці відповідей кожного.

Після інструктажу на час іде з того приміщення, де опитувані заповнюють анкету. Отримавши заповнену анкету, соціолог відразу ховає її, аби виключити можливість ознайомлення з нею як членів колективу, їх керівників, так і сторонніх осіб.

Третя фаза — особлива обробка отриманої інформації, її перетворення або в соціограму, або в соціоматрицю, або в те й інше. Соціограма — малюнок, на якому члени групи зображуються у вигляді або крапок, або геометричних фігур (квадратиків, ромбиків, трикутників, кружків тощо), які символізують їх посаду, стать, вік, національність тощо.

Ці фігури з'єднуються стрілками, які відбивають характер їх відносин. Соціограма утвориться тоді, коли за зазначеним принципом будуть зображені всі зв'язки симпатії, антипатії й індіферентності між усіма членами групи.

Висновки до першого розділу

У першому розділі роботи ми отримали наступні висновки.

1 Сучасний стан економіки України передбачає обов'язкову наявність соціальної складової усіх запроваджених реформ, активізацію соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері, забезпечення гідних умов життя та праці, зростання добробуту громадян. Соціальна політика це напрям діяльності держави

направлений на створення та регулювання соціально-економічних відносин у суспільстві та забезпечення гідних умов життя людей з метою підвищення добробуту населення, усунення негативних наслідків економічних, політичних та соціальних процесів, забезпечення соціальної справедливості та політичної, економічної та соціальної стабільності в державі. Одним із основних засобів реалізації соціальної політики держави є система соціального захисту та соціальних гарантій. Соціальний захист – це система державних заходів направлених на забезпечення гідного матеріального і соціального стану громадян. Соціальний захист економічно активного населення здійснюється за такими напрямками: заходи держави, які пов’язані з кваліфікаційною підготовкою до трудової діяльності, заходи, що забезпечують можливість реалізації здібностей кожного в процесі трудової діяльності, по-третє, заходи, спрямовані на створення нових робочих місць та соціальних пільг.

2 Сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли значна кількість людей стоїть на межі виживання, постійно поглиблюється соціальна і майнова нерівність, різниця у рівнях доходів громадян, знижуються якість та рівень життя, поступово знижується ступінь задоволення потреб населення, зростає безробіття, зростає соціальна напруга в суспільстві. У зв’язку з цим, проблема соціального захисту громадян України набуває особливої актуальності. Велика кількість населення в сучасних умовах при наявності низького рівня доходу, високого темпу інфляції, постійного зростання цін на першочергові потреби та зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, не може реалізувати свої соціально-економічні інтереси, підвищити соціальний статус, отримати кваліфіковану медичну допомогу та отримати освіту.

3 В першому розділі роботи ми навели основні методи дослідження, якими користувались у роботі.

2 Аналіз стану соціального захисту населення України в сучасних умовах

2.1 Аналіз сучасного стану фінансування соціального захисту населення України

Проблема соціального захисту громадян України все більш набуває особливої актуальності та потребує досконалого вивчення розрізі цільових спрямувань коштів та оптимізації їх використання для задоволення потреб у фінансовому забезпеченні відповідних верств населення.

Постійні зміни економічного середовища та все більш у негативному напрямку, мінливий перебіг суспільних процесів в Україні вимагає проведення змін у системі фінансування питань соціального захисту населення з урахуванням особливостей сьогодення та вжиття заходів щодо поліпшення соціальної складової та вирішення нагальних проблем у питаннях соціального захисту населення [41].

Європейський вибір України передбачає необхідність створення умов для набуття членства в Європейському Союзі шляхом масштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів до законодавства та системи державного управління.

Функціонування сучасної держави, де реалізація соціальних пріоритетів стоїть на першому місці, є соціальний захист населення.

Стратегія соціальної політики держав членів Європейського Союзу спрямована на забезпечення сталого рівня життя населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення нерівності у доходах, посилення соціального захисту населення і подолання бідності.

Визнання Україною стратегічним пріоритетом орієнтацію на євроінтеграцію та європейську модель соціального захисту обумовлює необхідність реалізації конструктивних підходів до реформування

вітчизняної системи соціального захисту та його фінансового забезпечення з метою максимально можливого їх наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів.

Виходячи з цього, актуальним є визначення основних напрямів розвитку системи фінансового забезпечення соціального захисту в Україні у контексті євроінтеграційних процесів [42].

Соціальний захист являється складною системою, структура якої представлена складається з підсистем: страхуванням, соціальне забезпечення та соціальних стандартів та гарантій держави населенню, всі ці складові комплексно взаємодіють між собою, взаємодоповнюють один одного та сприяють ефективному функціонуванню всього механізму системи соціального захисту населення країни. Ми вважаємо, що кожна з цих трьох структурних складових системи соціального захисту населення має власний особливий фінансовий механізм реалізації.

Функціонування фінансового механізму системи соціального захисту населення в цілому може бути ефективним за умови узгодженої комплексної взаємодії всіх фінансових механізмів та її складових.

Фінансовий механізм системи соціального захисту населення, на нашу думку, можна розглядати як певний комплекс спеціально розроблених, законодавчо визначених та соціально-економічно обґрунтованих, політично сформованих форм і методів, інструментів контролю, перерозподілу і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення добробуту кожної людини та підвищення рівня соціального захисту найбільш незахищених верств населення, таких як, осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями, безробітних, багатодітних родин, дітей-сиріт тощо [8].

Методи фінансового забезпечення соціального захисту в Україні реалізуються через основні три форми, які наведені на рисунку 2.1.

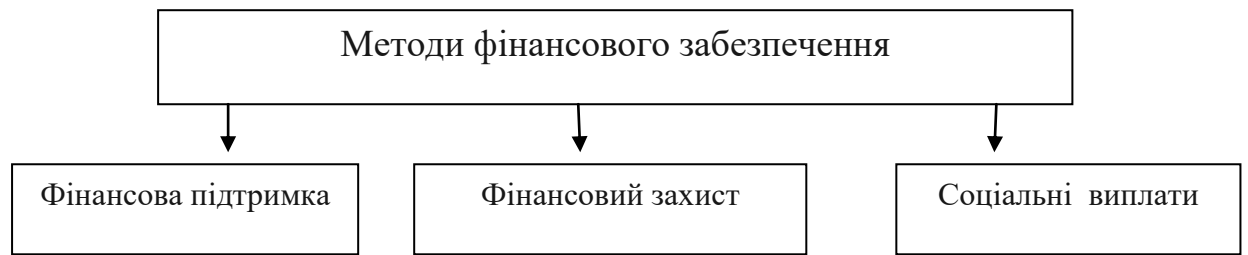

Рисунок 2.1 - Методи фінансового забезпечення соціального захисту

Сам процес фінансового забезпечення можна умовно розділити на два етапи: формування фінансових ресурсів та використання фінансових ресурсів. Кожен з етапів характеризується набором конкретних елементів.

Важливим джерелом фінансування соціального захисту населення виступають кошти соціального страхування, в першу чергу Пенсійного фонду України, також джерелом фінансування виступають кошти бюджетів усіх рівнів. За рахунок коштів системи соціального страхування формується добробут більшості громадян після завершення ними активної трудової діяльності, а також у випадках, що призвели до тимчасової чи постійної втрати працездатності.

Таким чином, фінансове забезпечення соціального захисту можна визначити як комплексну систему грошових відносин розподільчого характеру, в процесі якої за рахунок податків та інших цільових внесків формуються централізовані і децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат.

Основними формами соціального захисту, через які відбувається безпосередньо фінансування соціальних трансфертів, є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога. Не зважаючи на різні джерела фінансування та умови виплати соціальних трансфертів, дані форми доповнюють одна одну, створюючи всеохоплюючу систему соціального захисту населення.

Треба відмітити, що видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення являються однією з найбільших видаткових статей

зведеного бюджету України в останні роки, які за обсягами випереджають навіть видатки на охорону здоров'я, освіту [8, с. 143].

За останні роки видатки на соціальний захист становлять близько 22 % від загальної суми видатків зведеного бюджету України.

У таблиці 2.1 наведено інформацію щодо загальних видатків на соціальний захист (за методологією європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту)

Таблиця 2.1 - Інформація щодо загальних видатків на соціальний захист України

Показник	2010	2015	2018	2020
Загальні видатки, усього, млн. грн	283500,5	408242,9	622705,0	690231,3
у % до ВВП	24,9	20,4	17,5	17,2

В окремі періоди видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становили навіть більшу частку у зведеному бюджеті країни. Керівництвом країни соціальний розвиток визначений одним із основних політичних пріоритетів, частка бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення постійно зростає від загальної суми видатків.

На рисунку 2.2 наведена інформація щодо частки видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення та інші функції держави у зведеному бюджеті України.

Сучасна урядова політика, яка спрямована на економічний розвиток країни, призвела до збільшення видатків на економічну діяльність і таким чином до скорочення видатків на соціальний захист та соціальне

забезпечення населення до 22 % від усіх видатків зведеного бюджету, що становило 8% ВВП у відповідному році.

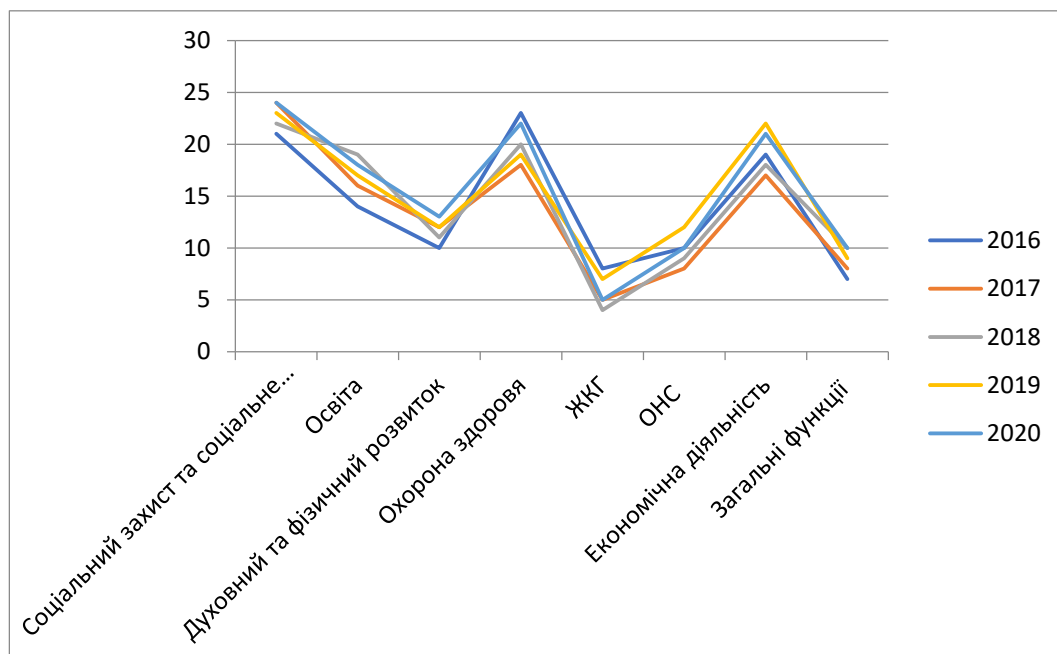

Рисунок 2.2 - Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення та інші функції держави у зведеному бюджеті України, % [58]

Уряд України визначив своїм пріоритетом інноваційно-інвестиційний розвиток, як наслідок, видатки на соціальний захист скоротилися більше ніж на 2 % порівняно з 2019 р. і становлять 7 % ВВП. У 2020 р. відновлено пріоритетний напрямок фінансування соціальної сфери життя, тому частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення зросла до 7,8% ВВП.

На рисунку 2.3 наведено динаміку приріста видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення порівняно зі зростанням видатків зведеного бюджету та ВВП, % [47, 48].

Аналіз динаміки зростання видатків на соціальний захист порівняно з динамікою зростання ВВП виявляє наступні тенденції. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення значно зростали в порівнянні з

показниками ВВП. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення зросли в 2018 р. і становили 110 % показника 2019 р.

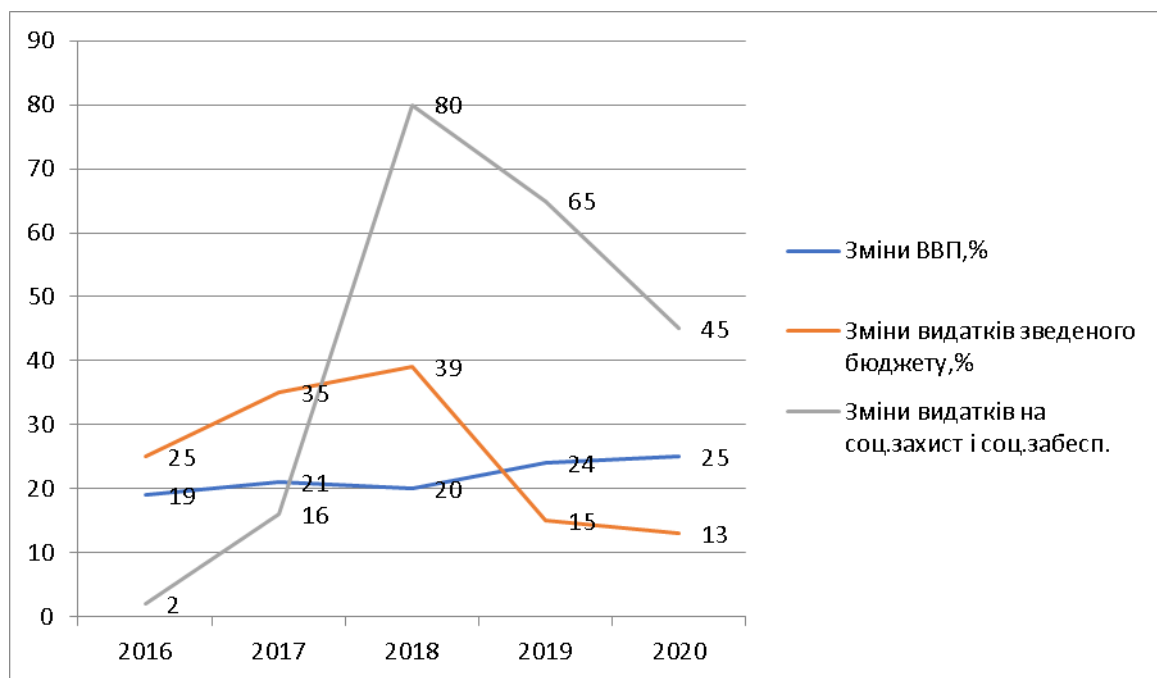

Рисунок 2.3 - Приріст видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення порівняно зі зростанням видатків зведеного бюджету та ВВП за 2015-2020 рр., % [58].

Зростання ВВП уповільнилося з 30 % до 29 % за відповідний період. Уповільнення росту ВВП відбулося на тлі зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, а також скорочення видатків на економічну діяльність. Треба сказати, що обсяги видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення в останні роки, що відображено у зведеному бюджеті, не розкриває реальних обсягів загального бюджетного фінансування, яке спрямовується в Україні на сферу соціального захисту та соціального забезпечення населення. Це пояснюється тим, що, відповідно до діючої системи бухгалтерського обліку, деякі складові видатків на фінансування соціальних послуг, соціальних виплат та інші заходи соціального захисту включаються до інших видаткових статей державного

бюджету, таких як: статті на охорону здоров'я та освіту, оборону, житлово-комунальне господарство, тощо [17, 57].

Відповідно до функціональної класифікації видатків, видатки на сферу соціального захисту та соціального забезпечення можна знайти практично в кожній із видаткових статей бюджету.

Реальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення значно перевищує ту їхню частину, що проходить у зведеному бюджеті України за видатковою статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення», то що видатки за цією статтею знаходяться у видатках на інші статті державного бюджету, та подекуди місцевого.

Для того, щоб бачити реальні обсяги видатків бюджетів на сферу соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні, треба знати обсяги тих, які на практиці фінансуються за рахунок інших видаткових статей бюджетів, але фактично спрямовуються на вирішення питань у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення [37, 57].

Для більш чіткого уявлення сучасного стану соціального захисту в Україні, ми зробили порівняльний аналіз з показниками провідних країн.

Для того щоб провести коректне порівняння видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні з аналогічними показниками розвинутих країн, треба підрахувати загальний обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні. У своїй роботі ми зробимо порівняння з країнами – членами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Дані розрахунки включатимуть видатки, які обліковуються за статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення» та іншими видатковими статтями бюджету, також включають видатки державних та цільових позабюджетних фондів.

Інші видаткові статті бюджету включають видатки на охорону здоров'я, видатки на програму житлового будівництва та забезпечення житлом, що фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Видатки, що здійснюються за рахунок державних цільових позабюджетних фондів, включають видатки загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві та на випадок безробіття.

Щоб визначити видатки, котрі дійсно належать до сфери соціального захисту та соціального забезпечення населення, ми використаємо систему класифікації соціальних видатків, що застосовується ОЕСР.

База даних ОЕСР згрупує видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення за наступними категоріями: піклування про літніх людей; піклування про членів сімей військовослужбовців та постраждалих у катастрофах; допомога у разі недієздатності та тимчасової непрацездатності; охорона здоров'я; сім'я та діти; діяльність щодо розвитку ринку праці; соціальна підтримка в разі безробіття; забезпечення житлом; інші заходи соціального захисту [21, с. 121].

Згідно цієї класифікації, в Україні реальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення складається із загальної суми фактичних видатків державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, забезпечення житлом окремих категорій громадян та видатків державних цільових позабюджетних фондів.

Обсяги таких видатків зведеного бюджету та цільових позабюджетних фондів у 2019 р. в Україні становив 287 млрд. грн., або 27 % ВВП, для більш ретельного аналізу ми можемо використати дані з таблиці 1.1.

У таблиці 2.3 наведено динаміку зростання різних категорій видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення населення [61].

Розглянемо розміри соціальних видатків окремих держав до обсягу внутрішнього валового продукту. Обсяг видатків, які безпосередньо обраховуються за бюджетною функцією «Соціальний захист та соціальне забезпечення», у бюджеті 2020 р. становив лише 82 млрд. грн., або 8,2 % ВВП.

Таблиця 2.3 - Динаміка зростання різних категорій видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення, млрд. грн. (складено автором за матеріалами [58])

Вид видатку	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України	2	3	4	5	5	5
Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття	3	4	5	5	4	5
Фонд соціального страхування від тимчасової втрати працездатності	7	5	7	5	6	6
Пенсійний фонд України	74	100	148	167	170	174
Охорона здоров'я	20	23	34	37	38	41
Соціальний захист і соціальне забезпечення	41	47	74	79	81	82
інші	6	6	5	1	6	7
Соціальні видатки, всього	153	188	277	299	310	315
До ВВП, %	29	26	29	27	28	29

Згідно з даними розрахунками, загальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення в Україні є доволі значним навіть порівняно з розвиненими країнами. За показником «Соціальні видатки у відсотках до ВВП» Україну випереджають лише Швеція та Франція

(рисунок 1.3) [58]. Структура видатків державних бюджетів окремих країн світу станом на 2020р у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Структура видатків державних бюджетів окремих країн світу станом на 2020р. [58]

Видатки	Україна	Норвегія	Франція	Німеччина	Італія	Велика Британія	США
Загальнодержавні функції	15,5	7,7	10,0	9,5	15,2	9,3	8,1
Оборона	8,8	2,5	2,1	10,0	1,6	6,5	18,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	10,9	1,4	2,0	1,5	2,9	2,3	1,0
Економічна діяльність	6,2	11,7	2,3	18,1	8,2	6,6	3,4
Охорона навколишнього середовища	0,6	1,6	1,7	0,3	1,6	0,6	0,4
Житлово-комунальне господарство	0,2	1,4	1,9	0,8	0,8	0,4	1,2
Охорона здоров'я	2,4	16,7	14,3	0,3	14,4	23,4	27,5
Духовний та фізичний розвиток	1,0	3,5	2,4	0,3	1,5	1,1	0,1
Освіта	4,4	10,3	9,2	6,1	8,1	6,2	2,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	16,8	40,1	43,1	50,1	43,9	35,5	35,5
Інші видатки	33,2	3,1	11,0	3,0	1,8	8,1	1,3
Усього, млрд. дол. США	990,8	1707,8	1319,7	351,3	863,2	639,2	4123,8

Здійснення бюджетних видатків є важливим напрямом фінансової політики держави. Саме склад і структура видатків бюджету окремих держав дозволяють зробити висновки та узагальнення з приводу економічного, соціального і політичного стану розвитку на певний час. Світовий досвід показує, що стабільним фінансовим системам властива вагома частка видатків бюджету у ВВП. Так, протягом 2015 - 2020 рр. відповідні показники коливалися у Великій Британії в межах 38,6 - 44,1 %, у Німеччині – 41,3 - 45,6 %, у Італії – 48,3-51,1 %, у Франції – 56 - 57,2 %, у Норвегії – 41,8 - 49 %, у Японії – 37,3 - 40,9 %. Канаді та США, як представникам американської моделі фінансових відносин, характерний низький рівень бюджетної централізації – 17,6-23,1 % та 35,2-39,8 % відповідно.

Аналіз видаткової частини державних бюджетів зазначених вище країн засвідчив, що подання інформації в частині групування видатків у Японії та Канаді дещо різниться від більшості і не надає можливості для порівнянь.

Однак можна стверджувати, що для усіх країн бюджетні видатки мають тенденцію до зростання (табл. 1), що позитивно позначається на темпах росту промислового виробництва. Так, видатки Канади у 2018 р. склали 330,2 млрд. дол. США, що на 17,7 млрд. більше, ніж у попередньому році.

В свою чергу, у Японії видатки у 2018 р. зросли на 258,1 млрд. дол. Приріст видатків в порівнянні з 2017 р. на + 17,5 %. Частка видатків бюджету у ВВП на 35,13 %.

Структура видатків державних бюджетів зарубіжних країн, що склалася у 2018 р., свідчить про спрямування значної частки коштів державних бюджетів на фінансування соціального страхування та забезпечення (49,4 %), охорони здоров'я (14,27 %) та освіти (6,3 %).

У Норвегії як представника скандинавської моделі фінансових відносин, для якої характерне забезпечення високого рівня державних соціальних послуг для всього населення, частка соціальних видатків є вагомою.

При цьому найвище відношення витрат на соціальний захист до ВВП як серед країн ЄС, так і великої сімки мала Франція - 31,2 %. Італія витратила 27,9 % свого ВВП на соціальний захист, що є п'ятим за величиною показником серед 28 країн ЄС та другим серед країн великої сімки. Німеччина витратила приблизно 25,1 % свого ВВП на соціальний захист, а Велика Британія – 20,6 %зайнявши восьме та сімнадцяте місця відповідно.

Франція є єдиною країною Топ-10, яка скоротила соціальні видатки у 2018 р., однак була першою за рівнем витрат на охорону здоров'я (випередивши США та Німеччину), третьою за рівнем витрат на виплату пенсій (після Греції та Італії) та сьомою за витратами на виплату допомоги по безробіттю (що зумовлено високим рівнем безробіття в країні – 9,06 %), допомоги сім'ям та інших виплат людям працездатного віку.

Структура доходів і видатків федерального бюджету США формується під впливом багатьох чинників, найважливішим серед яких є політична боротьба між демократичною та республіканською партіями. Видатки на соціальні потреби і медицину є найбільшими і коливаються від 16,6 до 17,4 % ВВП та від 40 до 50 % загальних видатків протягом 2015-2019 рр. В свою чергу, в частині федеральних видатків на соціальні потреби припадає 35-37%.

Найнижчий рівень видатків на освіту серед усіх країн - 2,6 % - пояснюється тим, що у США освіта переважно фінансується з бюджетів штатів (у 2018 р. припадає 28,4 % сумарних видатків на освіту) та місцевих бюджетів (припадає 67 % сумарних видатків на освіту). Військові витрати є другою за величиною статтею в федеральному бюджеті після соціального забезпечення (20,9 % видатків федерального бюджету та 4,2 % ВВП). Забезпечення виконання державою функції оборони виходить із воєнної доктрини, яка спирається на провідну роль США у світі.

Це можуть у воєнній сфері держава, яка відповідно значні кошти витрачає на воєнні цілі. За звітом SIPRI, в 2019 р. на США припало 38 % світових військових витрат. Ці кошти були спрямовані на збільшення чисельності збройних сил, модернізацією озброєння і ядерного арсеналу, на

покращення безпеки кордонів Сполучених Штатів, у тому числі й розбудову стіни на кордоні з Мексикою.

Передбачається, що у новому бюджетному році, який розпочинається з 1 жовтня 2020 р., військові витрати США сягнуть 934 млрд. дол. Витрати на соціальне забезпечення, як і в інших країнах, складають вагомую частину щорічних видатків кожної країни.

2.2 Засади формування соціального захисту населення в Україні

Беззаперечно, що соціальна політика являється основною складовою внутрішньої політики будь - якої держави, вона є елементом загальної політики. Основне втілення соціальної політики полягає в соціальних програмах, направлених на соціально-економічний розвиток держави. Недотримання, а іноді і посне ігнорування соціальних проблем населення призводить до значних економічних втрат.

Реалізація соціальної політики в насамперед полягає у задоволенні культурних, духовних і головне матеріальних потреб людини. Це необхідно для усіх членів суспільства і таким чином для формування держави. Основною стратегічною метою соціальної політики держави повинене бути добробут людей та суспільства в цілому.

У різних країнах по різному відбувається вплив держави на соціальні процеси, на соціально-економічну сферу діяльності людей і таким чином формується соціально політика будь-якої держави [33].

Сьогодні життя людей є головним орієнтиром для становлення соціальної політики відповідно до стандартів Європейського Союзу. І для України цей вектор є головним.

Економічні негаразди, нестабільність політичної складової та пандемія, спричинена коронавірусною хворобою, несуть небезпеку для соціальних

відносин. Соціальна політика будь – якої держави, в тому числі і України, повинна бути спрямована на подолання наслідків цих негативних явищ. Якщо не дбати про подолання таких явищ, країна буде мати погані наслідки як для кожної людини окремо, цілих сімей та всього людства в цілому. На вирішення цих проблем повинна бути спрямована соціальна політика. Вимоги сучасного стану потребують нових підходів до формування та реалізації соціальної політики держави, до таких напрацювань відносяться нові методологічні, методичні, практичні засади у формування соціальної політики

Соціальна політика пов'язана зі всіма сферами життя людей. Усі соціальні спільноти прямо залежать від соціальної політики держави. В основі формування сталої соціальної політики повинні лежати наступні фундаментальні основи: соціальна захищеність кожної людини в умовах кризи; забезпечення людини працею відповідно до санітарних, медичних умов; задоволення соціальних потреб людини тощо.

Такі основні фактори життя людини у соціумі, як свобода вибору життєвого шляху чи сфери діяльності, гідне життя, розвиток особистості, особистий добробут, право на охорону здоров'я, освіту, тощо є мабуть, головним напрямками формування соціальної політики держави, є її головним обов'язком по відношенню до людини. Держава повинна гарантувати на рівні законодавства, відповідні економічні, соціальні та законодавчі рівні життя людини [50].

Стратегічною ціллю соціальної політики держави повинно бути створення соціально збалансованого середовища і соціального клімату на основі збалансування всіх соціальних інтересів за допомогою державних механізмів, які здатні забезпечити задоволення основних життєвих потреб людини.

Всі складові держави, такі як соціальні, політичні та економічні інститути повинні володіти функціями надання соціальних послуг. Існує таке поняття, як соціальна інфраструктура, до якої відносяться найважливіші

соціальні інститути освіти і науки, культури й мистецтва, спорт, туризм, торгівля, громадські та релігійні організації, засоби масової інформації і безліч інших інститутів спрямовані на соціальний розвиток людини. Поняття соціальної політики може розумітися як у вузькому, так і у більш широкому аспектах. У вузькому - соціальна політика розглядається як соціальне адміністрування та як комплекс заходів, що надаються державою населенню. У широкому - соціальна політика розглядається як інтеграція способів, за допомогою яких влада можуть впливають на життя населення, сприяють соціальній стабільності.

Інструментами соціальної політики являються соціальне планування, стимулювання, контроль та організація. Методичні підходи до вирішення соціальних проблем сьогодні дуже відрізняються від підходів, які мали місце декілька років тому. Соціальна політика являється центральним вектором при розробці і реалізації програм, спрямованих на вирішення проблем, що стоять перед людством. До таких програм належать програми сталого розвитку соціальної екології, впровадження інноваційних технологій, забезпечення соціальної безпеки тощо. На сьогодні все гостріше стає проблема соціальної орієнтованості економіки та соціальної відповідальності держави тощо [21].

Об'єктом соціальної політики є суспільство, соціальні спільноти, окремі особистості. Основним об'єктом соціальної політики є особистість. Жодне завдання соціального розвитку не може бути втілене в життя без створення відповідних умов для самореалізації особистості та особистого потенціалу кожної людини.

Суб'єктами соціальної політики являються спеціальні установи та організації, яким надано право втілити у життя соціальну функцію держави. У соціальній державі, окрім державних інституцій, проблемами соціального захисту займаються підприємства, профспілки, релігійні та благодійні організації. У сучасних умовах держава як суб'єкт соціальної політики повинна стати головним координатором щодо вжиття заходів щодо

поліпшення стану соціального захисту своїх громадян. Це робиться завдяки розробці програм та нормативних актів.

У розробці та реалізації соціальної політики беруть участь органи влади та політичні, економічні, соціальні інститути суспільства. Головним з яких є народ. Контроль за реалізацією програм та заходів соціальної політики здійснює суспільство.

Проблеми соціальної політики постійно досліджуються у світовій спільноті в рамках концепції держави загального добробуту та становлення соціальної держави.

Основними принципами соціальної політики є соціальна справедливість, соціальна безпека та раціональність. Всі складові соціальної політики повинні мати оптимальне співвідношення загальної мети соціальної політики та засобів її реалізації [51].

Стосовно функціонування економіки соціальна політика відіграє важливу роль. По мірі розвитку суспільства забезпечує створення сприятливих соціальних умов для людей, стає головною метою економічної діяльності. У цьому аспекті соціальна політика концентрує всі основні цілі економічного потенціалу. Соціальна політика водночас є чинником економічного зростання, що супроводжується ростом добробуту основної населення.

Державне регулювання соціально-економічних відносин являється передумовою економічного і соціального розвитку суспільства та формою управління. Державне регулювання є важливою складовою соціально-економічної політики держави. Економічному розвитку завжди притаманні неоднозначні соціально – економічні наслідки, тому посилення соціальної орієнтації економіки на людину сприяє забезпеченню сталого економічного розвитку держави.

В Україні тривала економічна криза та політичні негаразди зумовили чимало соціальних проблем. Вони несуть реальну небезпеку для стабільності соціальних відносин, загрозу поширення бідності. Якщо не запобігати цим

негативним процесам, буде відбуватись посилення негативних явищ у всіх сферах життя людини.

Сучасна соціальна політика України, володіє незадовільною економічною ефективністю, яка не в змозі забезпечити високий рівень добробуту всіх громадян [55].

Необхідно зазначити, що перехід до принципово нової моделі соціальної політики держави, розвиток економічної, політичної та соціальної сфер та поліпшення соціального становища населення України залежать від досягнення соціального консенсусу між різними політичними силами, групами політичних інтересів, працівниками і роботодавцями, різними верствами населення України.

Становлення нової економічної системи в Україні безпосередньо пов'язане з реформуванням соціальної політики. Стратегія економічного розвитку повинна створити необхідні передумови для вирішення найбільш складних і назрілих проблем соціальної політики.

2.3 Проблеми фінансування соціального захисту населення України

Сьогодні Україна переживає дуже складний та суперечливий етап свого розвитку. Слід відмітити багато негативних тенденції періоду її незалежності, таких як зниження рейтингу за міжнародним Індексом людського розвитку (Україна перемістилася із 45-го на 83-тє місце), значне падіння обсягів валового внутрішнього продукту, відсутність модернізації виробництва, низький рівень оплати праці, висока майнова нерівність серед громадян, несправедливий розподіл ресурсів, корупція, тіньова зайнятості та інші [8, 9].

Тому, серед основних напрямків та пріоритетів соціальної політики держави слід виділити наступні: забезпечення зайнятості населення,

збалансована політику доходів, модернізацію освіти всіх рівнів, забезпечення основних соціальних стандартів та соціального захисту всіх верств населення, особливо тих хто потребує такий захист першочергово.

Великий та неоднозначний вплив на соціальну політику України відіграє діюча система оподаткування, якщо розглядати її з точки зору забезпечення соціальної справедливості.

Можна зробити наступні висновки: надмірне податкове навантаження на населення і несправедливий його розподіл між різними групами населення. Особливо це стосується непрямих податків, які включені в ціни товарів та послуг, розмір яких прямо не залежить від доходів платника.

Основним недоліком сучасного оподаткування є його регресивний характер, або зворотно-пропорційна залежність від платоспроможності споживачів. Внаслідок цього непряме оподаткування важким тягарем лягає на населення з занадто низькими доходами, оскільки більша його частина пов'язана з придбанням продуктів харчування та інших товарів першої необхідності.

У таблиці 2.5 наведемо відомості щодо видатків державного бюджету України в 2020, 2021 роках та станом на 01.09.2022 року.

Найбільшу частину держбюджету (понад 90%) складає загальний фонд, кошти якого призначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних видатків (тобто, *не* спрямовуються на конкретну мету). Спеціальний фонд передбачає предметно-цільове використання бюджетних коштів (тобто, для фінансування конкретних цілей).

Середня заробітна плата — макроекономічний показник, що обчислюється як середнє арифметичне значення заробітних плат певної групи працівників (наприклад, по підприємству, по галузі, по регіону). Розраховується, виходячи із фонду оплати праці працівників (включаючи оплату праці сумісників), премій, надвишок, винагород за підсумками роботи за рік та одноразових заохочень.

Таблиця 2.5 - Відомості щодо видатків державного бюджету України в 2020, 2021 роках та станом на 01.09.2022 року, млн. грн

Видатки	2020	2021	Станом на 01.09.2022р.
Загальнодержавні функції	163849,4	206643,1	129183,1
Оборона	120374,1	127527,3	532745,9
Громадський порядок, безпека, судова влада	157672,5	174409,6	229438,4
Економічна діяльність	168889,0	180989,9	33167,6
Охорона навколишнього середовища	6636,8	8200,2	2526,0
Житлово-комунальне господарство	88,2	164,1	20,6
Охорона здоров'я	124925,3	170505,2	110055,5
Духовний та фізичний розвиток	9826,4	15970,3	6591,0
Освіта	52857,3	63837,1	35452,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	322720,3	339278,9	278382,9
Всього	1288016,7	1490258,9	1450245,7

Середня зарплата в Україні у січні 2022 року склала 14577 грн.

Мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може встановлюватися оплата за виконану працівником місячну норму робіт (Кодекс законів про працю України, Закон України «Про оплату праці»).

Згідно п.5 ст.38 Бюджетного кодексу України розмір мінімальної заробітної плати визначається в Законі про Державний бюджет на

відповідний рік. Наразі місячна мінімальна зарплата в Україні складає 6700 грн.

У таблиці 2.6 наведено дані щодо зміни мінімальної заробітної плати за період 2016 – 2022 року.

Таблиця 2.6 - Зміни мінімальної заробітної плати за період 2016 – 2022 року, грн.

Період	Місячна мінімальна заробітна плата	Погодинна мінімальна заробітна плата
з 01.10.2022	6700	40,46
з 01.01.2022 по 30.09.2022	6500	39,26
з 01.12.2021 по 31.12.2021	6500	39,12
з 01.01.2021 по 30.11.2021	6000	36,11
з 01.09.2021 по 31.12.2020	5000	29,20
з 01.01.2020 по 31.08.2020	4723	28,31
з 01.01.2019 по 31.12.2019	4173	25,13
з 01.01.2018 по 31.12.2018	3723	22,41
з 01.01.2017 по 31.12.2017	3200	19,34
з 01.12.2016 по 31.12.2016	1600	9,59
з 01.05.2016 по 30.11.2016	1450	8,69
з 01.01.2016 по 30.04.2016	1378	8,29

Зниження податкового навантаження та його більш справедливий перерозподіл є необхідними умовами виходу України з економічної кризи,

що має призвести до позитивних зрушень в економічній, соціальній та політичних сферах.

Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб сприятиме підвищенню платоспроможного попиту населення та його інвестиційної активності, стимулюватиме розвиток виробництва, а підвищення реальних доходів платників податків збільшить податкову базу. Розвиток справедливої системи оподаткування вимагає наукового обґрунтування прогресивної шкали з одночасним реальним визначенням розміру неоподаткованого мінімуму.

Основним принципом визначення повинне стати трактування що кожний член суспільства має право на речі та послуги, необхідні для забезпечення його життєдіяльності на належному рівні. Кожен член суспільства повинен мати добробут життя та платити податки згідно визначених доходів, а не примусово і тим самим знижати свій рівень життя [55].

З другого боку, більш справедливий розподіл податкового навантаження сприятиме соціальній довірі у суспільстві, сталого економічного розвитку та стабільності держави.

Державна влада має постійно вживати заходів та вишукувати джерела отримання коштів до бюджетів, одночасно забезпечуючи необхідні соціальні видатки.

Важливим фактором соціального характеру є моральні зобов'язання кожного члена суспільства щодо сплати податків на користь держави.

Податкова політика повинна бути відкритою для кожного громадянина та публічною, для того, щоб забезпечувати готовність населення нести свій податковий тягар.

Зважаючи на неминучу необхідність скорочення державних видатків, необхідно постійно проводити роботу з удосконалення системи надання соціальної підтримки на основі пошуку підходу до соціального захисту та врахування потреб та реальної нужденності, основними напрямками повинні

стати шляхи щодо запобігання бідності та поліпшення соціального стану людини.

Надання соціальних послуг має носити більш комплексний характер і бути спрямованим на усунення причин виникнення нужденності кожної конкретної особи. Потребує уваги питання кращого методологічного забезпечення, підвищення якості адміністрування послуг та професійного рівня соціальних працівників. Також інформаційний аспект потребує системного підходу і уваги.

Насамперед потребує удосконалення процедура поширення інформації щодо можливостей отримання допомоги. Основні верстви населення які потребують соціальної допомоги повинні мати доступ до інформації щодо функцій її отримання. Вона має бути більш орієнтована на потенційно цільову аудиторію, слід взяти до уваги, що така аудиторія має нижчий рівень освіти та переважно мешкає у малих населених пунктах.

Впровадження комплексних програм та моделей соціального захисту та соціальної підтримки є логічним продовженням державної політики України. Очікуваними результатами від впровадження таких програм має стати посилення дієвості соціального захисту, сприяння формуванню у населення активної життєвої позиції; підвищення добробуту населення; профілактика соціального відторгнення та протидія потраплянню людей у кризовий стан.

Велика увага приділяється освітній складовій та гідній зайнятості людини. Зайнятість є формою індивідуальної реалізації людини, і головним джерелом доходу. Першою складовою забезпечення гідної зайнятості є створення достатньої кількості робочих місць, які мають відповідати вимогам гідного соціального стану та добробуту людини та забезпечити справедливую оплату праці. Забезпечення гідної зайнятості пов'язане з питаннями відповідності кваліфікаційним вимогам та належним рівнем освіти на всіх рівнях.

Для побудови сучасної освітньої політики, яка має вектор на євроінтеграцію, суспільству необхідно усвідомити глобальні закономірності

сучасного етапу економічного розвитку суспільства, враховуючи національні переваги та можливості, використання яких має бути покладено в основу державної політики розвитку освіти. В умовах входження суспільства до постіндустріальної епохи пріоритетним визнається інноваційний тип розвитку, якому властива «економіка, заснована на знаннях» [56].

Україна має метою свого економічного розвитку досягнення конкурентоспроможності на світовому економічному та політичному ринках, то безумовно, вітчизняна освіта має прагнути досягти відповідності найбільш прогресивним світовим тенденціям.

Інтелектуальний капітал є основою конкуренції у сучасному світі. П'ятий технологічний уклад, і шостий, який набирає сьогодні оберти, відповідають сучасному типу постіндустріальної цивілізації.

Його характерними ознаками є інтелектуалізація виробництва, широке використання наукових досягнень, розумової праці людей та систем штучного інтелекту.

Якщо розглядати освіту як соціальний інститут, який відтворює інтелектуальний потенціал всього суспільства, то вона має бути здатна до випереджувального розвитку, відповідати інтересам як суспільства в цілому, так і окремої особистості.

У сучасних умовах інноваційна діяльність є передумовою її модернізації та набуття нової якості всього освітнього простору. Інновації в освітній діяльності пов'язані зі змінами в її структурі, змісті, технологіях, методах та засобах здобуття освіти, а також у системах організації та системи управління.

Цілі інноваційної освіти мають охоплювати наступні складові: гуманізація, формування екологічної свідомості, забезпечення варіативності та безперервності здобуття освіти.

Ще одним із головних пріоритетів соціальної політики держави у розрізі соціального захисту є забезпечення гідних умов життя людей. Незважаючи на гостроту житлового питання, яка відчувається не тільки в

Україні, а й в усьому світі, існує проблема, яка потребує уваги зі сторони науковців, практиків та владних органів. Удосконалення, а іноді і повна зміна житлової політики та захист прав людини вимагає створення відповідного принципово нового методологічного та інформаційного забезпечення впровадження цих змін. У зв'язку з цим актуалізуються питання розроблення системи індикаторів для моніторингу поточного стану житлових умов населення із залученням різних інформаційних джерел; розроблення моделей оцінювання наслідків реформ з урахуванням платоспроможного попиту населення та соціально-демографічних змін.; оцінювання впливу житлових умов на стан здоров'я, перебіг демографічних процесів. Тобто треба брати до уваги всі аспекти життя людини [35].

Насамперед регіональні пріоритети повинні стати основними у проведенні будь яких змін у політиці держави. Треба відмітити, що для будь-якої країни важливою умовою стабільного та конкурентоздатного стану у глобальних масштабах є її внутрішня організація, здатність швидко реагувати на нові виклики та адаптуватись до нових соціально-економічних змін.

Важливим являється момент перенесення переваг вирішення проблем соціального захисту на регіональні рівні, а подекуди і на місцеві, що може дати реальні шанси для виходу з кризи і забезпечення прогресивного розвитку України. Практично в усіх розвинених країнах спостерігається прагнення створити умови для більш повної реалізації наявного потенціалу регіонів, тим самим максимально збільшувати їх внесок у національну економіку та отримати конкурентні переваги. Це стало метою регіонального розвитку країн ЄС.

Питання децентралізації являється неоднозначним, і перед тим, як реорганізовувати державне управління, необхідно ретельно вивчити досвід провідних країн світу, які вже пройшли цей шлях. У світі склалось кілька моделей державного управління, які поєднують різні співвідношення «горизонтального» та «вертикального» управління, такі як, англосаксонська французька, німецька, радянська. Перші три моделі у різній мірі поєднують

горизонтальне та вертикальне управління. Радянська модель використовує переважно вертикальне управління. Радянська модель залишилась у спадок пострадянським державам, у тому числі і Україні.

Треба сказати, що безперечно цінним для України є досвід Франції, який може бути позитивним прикладом практичної реалізації принципів децентралізації в системі державної влади, в системі державного управління, та у державному механізмі управління в цілому. Особливістю процесу децентралізації у Франції являється використання наукового підходу, який дає змогу упорядкування та встановлення його основ, а також потужне законодавчу базу забезпечення його реалізації.

Саме у Франції склалась та розвивається теорія адміністративно-державного управління. Одним із засновників цього напрямку вважається Анрі Файоль (1841–1925 рр.), який є автором «теорії адміністрації». Той факт, що Файоль не говорив про необхідність децентралізації, сприймаючи її як даність, але він акцентував увагу на централізації в такому ракурсі: «Централізація – має бути прийнята або відкинута в залежності від тенденцій керівництва та від обставин: справа полягає у знаходженні ступеня централізації, яка є найбільш сприятливою».

Тому, слідуючи трактування Файоля, необхідно шукати не міру децентралізації, а міру централізації, яка б забезпечувала ефективний розвиток у майбутньому. У будь-якому випадку, наявні в Україні вади та негаразди у державному управлінні є занадто очевидними, тому постає нагальна необхідність у змінах системи політики та пошуку шляхів модернізації системи влади, новому розподілу повноважень та розподілу відповідальності [33].

Важливим чинником ефективного державного управління є міжбюджетні відносини. Їх діюча солідарна практика більш орієнтована на підтримку регіонів, ніж на розвиток. Як наслідок, місцева влада поступово втрачає стимули до активної діяльності прибутків. Крім того, існує суттєвий

дисбаланс між внеском регіонів у консолідований бюджет та отриманим фінансовим результатом.

Як показали дослідження, склалась ситуація, коли внесок регіонів у національний дохід зовсім не забезпечує їх власний розвиток. Таким чином, слід констатувати, що існуючі механізми міжбюджетних відносин та перерозподілу фінансових ресурсів вичерпали себе. Продовження їх використання лише поглиблює соціальну несправедливість, гальмує економічний розвиток регіонів, формує неправильні утриманські настанови на всіх рівнях суспільства, які не відповідають сучасним викликам, включаючи окремі суб'єкти підприємницької діяльності, органи місцевого самоврядування, центральні органи влади тощо.

За такої ситуації особливого значення набувають питання дотримання балансу між рівністю та справедливістю у системі регіональної політиці; створення таких інструментів, які б стимулювали її розвиток, ефективне використання потенціалу кожного регіону та забезпечували гідні стандарти якості життя кожній людині, незалежно від місця проживання.

Таким чином, сучасна регіональна політика має розвивати два основних вектори: удосконалення взаємодії центру та регіонів, розширення горизонтальної взаємодії. Для подолання нерівності та несправедливості у забезпеченні можливостей розвитку територій необхідна модернізація механізмів «вирівнювання» та перерозподілу ресурсів. Ключовим ракурсом та основною ідеєю сучасної політичної системи в аспекті соціального захисту та в подальшому подоланні регіональних і територіальних диспропорцій має бути процес перенесення уваги із здійснення рівномірного перерозподілу наявних фінансових ресурсів до активізації політики щодо виявлення та ефективного використання соціального потенціалу кожного регіону та/або території, населеного пункту; підвищення економічної активності населення, створенню робочих місць та сприятливого ведення бізнесу [24].

Необхідно забезпечити чіткий та прозорий зв'язок між власним внеском кожного члена суспільства у загальний розвиток з подальшим

отриманим прибутку або суспільного блага, надати більш високий соціальний статус платникам податків як провідній силі у формуванні загальнонаціональної міцності держави. На всіх рівнях управління необхідно формувати та укорінити відчуття соціальної відповідальності, усвідомлювати свою причетність до прийняття та реалізації відповідальних рішень. Бізнес, який працює у регіоні, має усвідомити необхідність здійснювати свій внесок у його розвиток, ніж того вимагають законодавчі положення.

Пріоритетами державної політики розвитку регіонів у сфері соціального захисту мають бути наступні.

1 Принципові зміни основних орієнтирів регіональної політики та міжбюджетних відносин на стимулювання розвитку територій.

2 Забезпечення прозорості та справедливості формули горизонтального вирівнювання з урахуванням внеску території у формування загального добробуту суспільства.

3 Модернізація функцій системи місцевої влади, тобто перехід від виконання суто перерозподільчої функції до ефективного виконання організаційних, контролюючих та координуючих функцій.

4 Перегляд стандартів щодо проживання та впровадження механізмів забезпечення кращих умов, зокрема шляхом більш активного залучення потенціалу недержавних організацій.

5 Оцінювання діяльності влади за критеріями, які віддзеркалюють зусилля щодо зростання власних доходів та їх спрямування на людський розвиток; сприяння зайнятості населення, розвиток бізнесу, залучення населення і бізнесу до реалізації соціальних ініціатив.

6 Створення територіальних місць зростання, зокрема шляхом використання системи, формування соціально-економічних інститутів, завдяки яким можливо більш ефективно використовувати потенціал.

7 Активізація розвитку соціальної відповідальності на місцевому рівні.

Реалізація визначених пріоритетів має супроводжуватись впровадженням нових економічних і фінансових інструментів та принципів,

стимулюючих розвиток місцевих громад, інституційним забезпеченням, підкріплюватись громадськими ініціативами та участю населення.

Сьогодні у світі дедалі більше приділяється уваги місцевим громадам щодо досягненні більшої суспільної довіри та соціальної відповідальності, що врешті сприяє кращому забезпеченню спільних потреб громади у сфері соціального захисту. Взагалі, місцева громада має стати ключовим суб'єктом як у вирішенні проблем місцевого розвитку, так і у визначенні пріоритетів та напрямів політики соціального захисту, та в задоволення потреб громади та має стати головним критерієм оцінки розвитку громад [49].

Діяльність щодо розвитку місцевих громад поширена у практиці реалізації соціальної політики багатьох провідних країн світу. Ця діяльність, з одного боку, передбачає об'єднання людей, які проживають на одній території, продукуванні у них відчуття приналежності до однієї соціальної групи, яка має загальні політичні, економічні та соціальні інтереси. З другого боку, діяльність з розвитку місцевих громад полягає у сприянні розбудові господарської та соціальної інфраструктури, таких як створення додаткових робочих місць, забезпечення задовільної освіти та охорони здоров'я, для комфортного проживання людей на відповідній території. І перший, і другий аспекти розвитку є однаково важливими, оскільки один без одного вони не здатні забезпечити його сталий розвиток.

У Західній Європі впровадження практики щодо розвитку місцевих громад стало результатом пошуку основних засобів для подолання бідності, підтримки соціально неблагополучних аспектів життя населення. Залучення людей до робіт з благоустрою місць свого проживання стало запорукою соціального відродження таких територій. Згодом, невпорядкованість території навіть стала розглядатися як наслідок нездатності людей до самоорганізації, обумовленої відсутністю або слабкістю соціальних зв'язків.

Треба сказати, що розвиток громад не може відбуватися без державної підтримки, а також без використання сучасних інструментів, що його забезпечують. Перенесення акцентів внутрішньої політики на розвиток

регіонів сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності та здатності до саморозвитку. Результатом застосування інноваційних підходів до організації надання усього спектра соціальних послуг на місцевому рівні, зокрема, шляхом створення соціальних інститутів має стати досягнення вищих стандартів якості життя населення, досягнення більшої соціальної справедливості та згуртованості суспільства.

До пріоритетів соціального захисту населення, на нашу думку, треба віднести розвиток дошкільних установ, загальноосвітньої школи, системи перепідготовки підготовки і перепідготовки кадрів, діяльність служб і центрів соціальних служб, в тому числі центрів для молоді, інвалідів, пенсіонерів. В охороні здоров'я невідкладними пріоритетами повинні стати: швидка і невідкладна допомога, охорона здоров'я матері і дитини, контроль над інфекційними і небезпечними хворобами, забезпечення ліками. Серед пріоритетів середньо- і довгострокового характеру варто назвати наукомісткі варіанти розвитку фармацевтичної промисловості, виробництва техніки для освіти й охорони здоров'я, масового впровадження в ці галузі інформаційних систем [59].

Відродження освіти й охорони здоров'я – це процес відновлення національного надбання, що є частиною соціального захисту населення. Воно повинно носити загальнонародний, загальнодержавний характер і орієнтуватися на вагомій джерела забезпечення успіху.

Висновки до другого розділу

У другому розділі роботи ми отримали наступні висновки.

1 Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні здійснюється шляхом призначення пільг, соціальних та компенсаційних виплат, а також надання соціальних послуг, здебільшого державними або

комунальними закладами системи соціального захисту. Зовсім незначна частка цих соціальних послуг надається недержавними організаціями та установами, які працюють за рахунок грантів, наданих бюджетами як фінансування діяльності з надання соціальних послуг.

Усі заходи соціального захисту можуть здійснюватися у формі як грошових, так і натуральних трансфертів. Фінансове забезпечення системи соціального захисту можна визначити як систему грошових відносин розподільчого характеру, в процесі яких за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат. Основними формами соціального захисту, через які відбувається безпосередньо фінансування соціальних трансфертів, є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога. Не зважаючи на різні джерела фінансування та умови виплати соціальних трансфертів, дані форми доповнюють одна одну, створюючи всеохоплюючу систему соціального захисту населення.

2 Питання забезпечення соціального захисту та загального соціального забезпечення населення являються однією з найбільших видаткових статей зведеного бюджету України в останні роки Ці статті які за обсягами випереджають навіть видатки на охорону здоров'я та освіту. За останні роки видатки на соціальний захист становлять близько 22 % від загальної суми видатків зведеного бюджету України. В окремі періоди видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становили навіть більшу частку у зведеному бюджеті країни.

3 Керівництвом країни соціальний розвиток визначений одним із основних політичних пріоритетів, частка бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення постійно зростає від загальної суми видатків. В умовах економічної нестабільності та катастрофічної нестачі коштів, зростання числа осіб, які потребують державної допомоги, фінансування соціальної сфери залишається актуальною проблемою, для

вирішення якої доцільно залучати не лише державу, а й пересічних громадян та господарюючі структури.

4 Основними напрямками вдосконалення механізму фінансового забезпечення соціальної сфери повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо. Лише комплексне впровадження окреслених заходів дозволить досягти підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та поліпшення якості життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави

3 Сьогодні перед Урядом країни стоять важливі завдання щодо питань соціального захисту. Визначені основні вектори соціальної політики щодо розробки та запровадження реформ, які дадуть змогу втілити у життя принципи соціальної справедливості й забезпечити постійне підвищення добробуту населення та підвищити якість життя кожної людини.

Першим пріоритетом визначена комплексна реформа системи оплати праці, запровадження європейських стандартів у сфері соціально-трудова відносин.

Другим пріоритетом – реформа системи пенсійного забезпечення.

Третім – забезпечення адресності в наданні державної соціальної допомоги.

Четвертим важливим напрямом було визначено децентралізацію системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад.

Необхідність проведення змін у соціальній сфері також було обумовлено завданнями і цілями загальних економічних реформ, та реформи державного управління, головною з яких є децентралізація.

3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту населення України в сучасних умовах

3.1 Основні пріоритети соціального захисту в сучасних умовах

Становлення нової економічної системи на засадах ринкових відносин безпосередньо пов'язане з реформуванням існуючої соціальної політики. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні вже здійснено лібералізацію економіки та зовнішньоекономічної діяльності, розпочато приватизацію, практично ліквідовано адміністративно-командну й розподільну систему управління, демократичнішими стали трудові відносини. В основному сформовано недержавний сектор економіки, фінансові та банківські структури, валютний і фондовий ринки, ринок цінних паперів.

На жаль, компенсаційні заходи з індексації заробітної плати та соціальних виплат істотно відстали від зростання споживчих цін. Численні пільги, соціальні виплати нерідко надавалися за відомчою ознакою, без урахування реального матеріального становища різних верств населення, їхніх можливостей забезпечити свій добробут. Це породило соціальне утриманство в суспільстві та зменшило можливості надання допомоги тим, хто її справді потребує.

Відтак погіршився соціальний захист найуразливіших верств населення: дітей, пенсіонерів, інвалідів, самотніх людей, багатодітних сімей та безробітних. Знизився рівень соціально-трудова прав і соціальних гарантій багатьох громадян.

В Україні склалася вкрай складна демографічна ситуація, спричинена скороченням народжуваності і зростанням смертності, постійним зростанням частки осіб пенсійного віку, дитяча смертність. Поряд з цим спостерігається істотне навантаження на одне робоче місце (по Україні 10 осіб), що утримує стабільним рівень безробіття. Все це призводить до того, що за кілька хвиль еміграції громадян України поза її межами проживає 15 млн. осіб

українського походження. Тільки 44% населення країни працює в економіці. При цьому в Україні з 18,3 млн. працівників майже 1 млн. осіб зайняті у сфері державного управління, 1,3 млн. у сфері охорони здоров'я і соціальної допомоги, 1,7 млн. в сфері освіти. 200 тисяч військовослужбовців та 150 тисяч осіб, які перебувають у в'язницях, а також певний відсоток населення (переселенці, біженці загалом 100 тисяч) теж умовно перебувають на утриманні держави. Виходить, що 14 млн. українців утримують решту 32 млн. населення країни [13, 49].

Нерозв'язані соціальні проблеми викликають негативні соціальні явища, які стримують і деформують розвиток суспільства, унеможливають повноцінну участь громадян у всіх сферах суспільного життя.

Сьогодні Україна стоїть перед необхідністю відміни системи субсидованого житлового фонду та комунальних послуг і підвищення видатків на комунальні послуги; раціоналізації і спрощення існуючої системи пільг; зменшення видатків на розподіл і доставку допомоги з метою підвищення рентабельності системи; впровадження цільового спрямування витрат на допомогу тим, хто її найбільше потребує, зокрема на пільги для дітей та пенсіонерів з низьким рівнем доходів; реформи пенсійного забезпечення; переходу від державного фінансування охорони здоров'я до його здійснення переважно на страхових засадах, підвищення межі пенсійного віку; відміни вікових пільг; обмеження прав на пільги; ліквідації прихованого безробіття [17].

Діяльність держави у соціальній сфері майже виключно в формі соціального захисту, її відрив від інших складових соціально-економічної політики, і навпаки, здійснення економічної політики без урахування потреб соціального розвитку, як це відбувалося в Україні, закономірно призводять до руйнування як економіки, так і соціальної сфери.

Одним з основних завдань є посилення адресності під час надання соціальної допомоги. Другий напрям реформ – формування економічно відповідальної поведінки одержувачів соціальної підтримки 1[8].

Наступним пріоритетом є стимулювання працездатного населення до активної економічної діяльності, підвищення ефективності управління системою соціальної підтримки. Потрібно створити єдиний реєстр пільговиків, щоб чітко розуміти, скільки є пільговиків і яких категорій, скільки їм потрібно коштів і з яких бюджетів. Це дасть змогу оптимально підрахувати, скільки держава повинна заощадити ресурсів, щоб соціальну допомогу в повному обсязі одержували ті, хто її потребує.

Водночас проблема побудови нової соціальної політики полягає не тільки в посиленні соціального захисту окремих категорій населення (пенсіонерів, студентів, інвалідів, багатодітних сімей тощо). За ринкових умов кожна працездатна людина мусить сама забезпечити добробут своєї сім'ї. Проте для побудови системи матеріального самозабезпечення необхідні належні макроекономічні передумови. Створення таких передумов — важлива складова державного регулювання соціальної політики.

Світовий досвід свідчить, що створення макроекономічних передумов, які сприяють матеріальному самозабезпеченню працездатних осіб є дуже ефективним засобом соціального захисту в країнах Західної Європи, особливо в скандинавських країнах. У більшості держав з розвинутою ринковою економікою діють гарантії щодо рівня доходів, загальнодержавні системи регулювання зайнятості, підготовки та перепідготовки кадрів, стимулюється професійна та територіальна мобільність населення та ін. [19].

Отже, головною метою соціальної політики у соціально орієнтованій інноваційній економіці є зняти всі обмеження на шляху вільної економічної діяльності, дати можливість кожному працівникові, кожному трудовому колективу одержувати доходи відповідно до свого реального внеску в збільшення суспільного багатства.

Метою соціальної політики держави має стати забезпечення стабільного, без заворушень і потрясінь, функціонування суспільства, досягнення суспільної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня життєдіяльності людей, забезпечення кожному громадянину можливості

вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати належний дохід, поліпшувати добробут. Держава не може відноситися до категорії соціальних тільки за фактом проведення соціальної політики. Необхідний критерій, що об'єднав мету і результат соціальної орієнтації економіки в цілому.

У таблиці 3.1 наведені макроекономічні показники України

Таблиця 3.1 - Макроекономічні показники України у 2010 – 2020 рр.

Показник	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Валовий внутрішній продукт (фактичні ціни, млн.грн	1120585	1988544	2981227	3560302	3977198	4191864
ВВП на одну особу, грн	24429	46413	70170	84228	94633	100415
ВВП на одну особу, у % до попереднього року	104,5	90,6	102,8	104,0	103,8	96,6
Валовий наявний дохід домашніх господарств, млн.грн	850528	1398499	2061009	2534840	2981681	-
Реальний валовий наявний дохід домашніх господарств, млн.грн	16949	21954	42045	54074	65751	-
Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств, млн.грн	869551	1568173	2359985	2884971	3356993	3535373
Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств на одну особу, грн	18957	36602	55548	68251	79876	84689

На наш погляд, таким критерієм повинен стати факт наявності «середнього класу», як соціальної спільності, що становить більшість (70-80%) і мав середній рівень доходу (за національними стандартами), власністю, високим рівнем професійної підготовки, що дозволяють їй бути надійним доказом подолання в суспільстві критичних розмірів безробіття та переваги продуктивної зайнятості [12].

Як соціальний прошарок середній клас являє собою ту частину суспільства, що займає середній між соціальними верхами і низами статусні позиції [11].

До основних функцій середнього класу в суспільстві варто віднести:

- функцію “стабілізатора політичної, економічної, соціальної і демографічної обстановки в країні;
- функцію “постачальника кваліфікованої робочої сили;
- функцію основного платника податків;
- функцію рушійної сили суспільного прогресу [18].

Середній клас є носієм норм, принципів, цінностей і ідеалів соціальної держави, оскільки його відрізняє не тільки високий рівень добробуту, але й високий ступінь задоволеності своїм соціальним станом.

Процес становлення середнього класу в західних країнах мав об’єктивний, комплексний, поступовий характер і відбувався за певних соціально-економічних умов. Такими умовами були стійкість і тривалість (десятки, а то й сотні років) процесів економічного зростання, підвищення добробуту населення, його рівня життя та освітнього рівня, а також ментальне закріплення в суспільстві базових цінностей. Середній клас, який з’явився в Україні та в інших постсоціалістичних країнах, має дещо інший характер свого зародження й формування, адже то країни з іншими історичними традиціями в економіці, політиці та суспільному житті. Вивчаючи досвід інших країн, його необхідно, безумовно, враховувати, але потрібно знайти власні шляхи формування масового вітчизняного середнього класу [16].

3.2 Засади формування ефективної політики соціального захисту

Однак, треба відмітити, що при наявності значних обсягів видатків на соціальну складову, якість соціальних послуг та інших заходів соціального характеру в Україні залишається низькою порівняно з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш уразливих категорій населення не задовольняються в достатній мірі. В Україні заходи соціального захисту поширюються на категорії громадян згідно діючого законодавства.

Найбільша частка фінансування за видатковою статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення» в основному припадає на категорії громадян, які мають право на різні види соціального захисту: пенсіонери; сім'ї, діти та молодь; інші категорії населення, що мають право на соціальний захист [20, 25].

Процес соціального захисту та соціального забезпечення в Україні здійснюється шляхом призначення пільг відповідним категоріям населення, здійснення соціальних та компенсаційних виплат, надання соціальних послуг окремим категоріям населення згідно діючих нормативів та законодавчих актів. Незначна частина таких соціальних послуг надається недержавними установами та організаціями, які фінансуються за допомогою грантів та інших джерел фінансування, як державних так і приватних.

Заходи соціального захисту можуть здійснюватися у формі як грошових і натуральних трансфертів. Кошти, що виділяються з бюджету як капітальні трансферти, завжди мають цільове призначення. Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що трансферти у грошовій формі становлять найбільшу частку всіх трансфертів населенню в Україні.

Як відомо, при позитивному економічному розвитку будь-якої країни, все більш робочої сили залучається до діяльності в офіційному секторі економіки, а фінансова та економічна інфраструктура стає все більш доступною для більшої кількості людей та для численних верств населення,

що дає державі можливість простіше відстежувати рівень доходів своїх громадян та оцінювати рівень бідності як окремих домогосподарств, так і країни в цілому [44].

На рисунку 3.2 наведено структурно – логічну схему фінансового механізму реалізації соціального захисту населення.

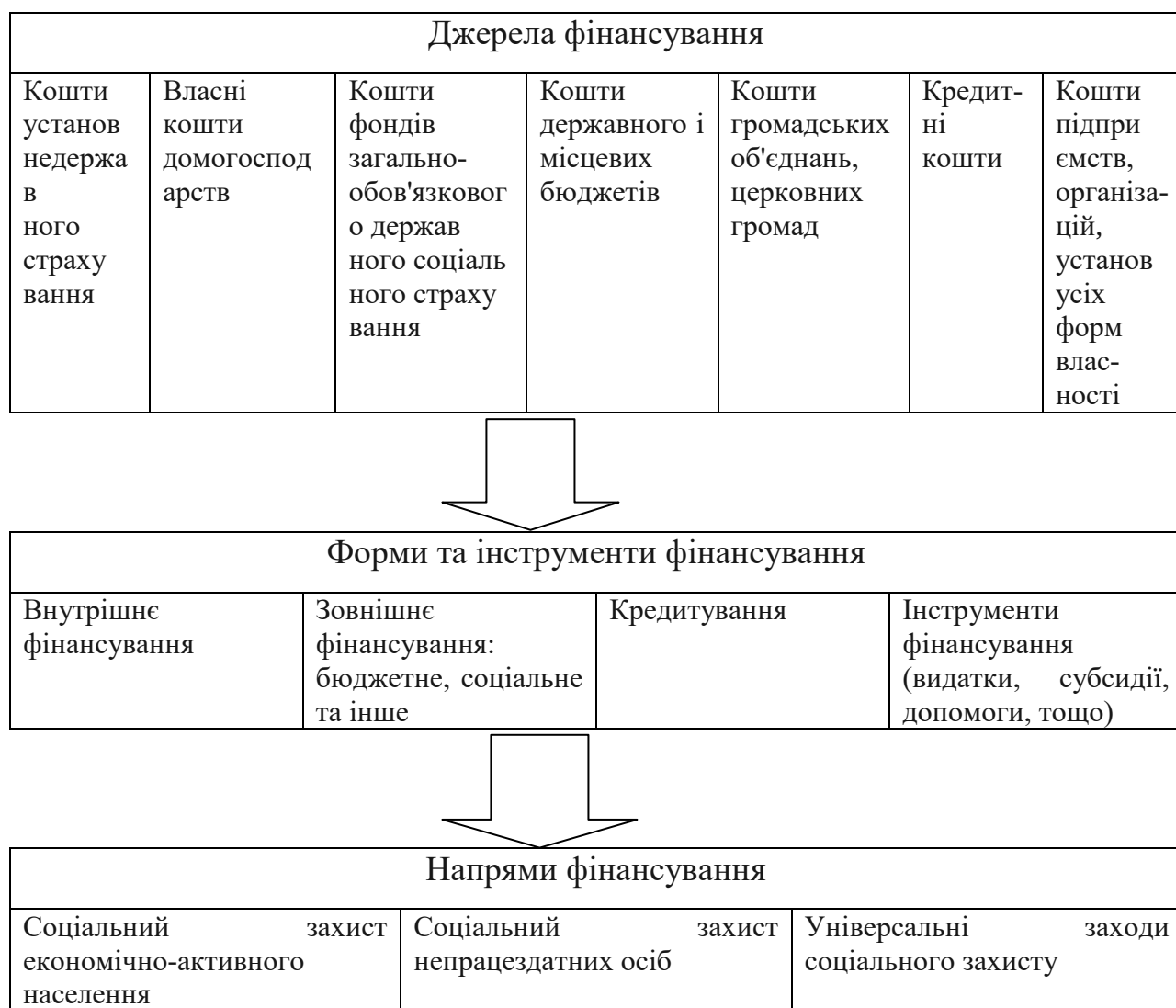

Рисунок 3.2 - Структурно – логічна схема фінансового механізму реалізації соціального захисту населення

Видатки на соціальне страхування, що фінансуються з державних цільових позабюджетних фондів, становлять значну частку видатків на

соціальний захист громадян України. Частка цих видатків у ВВП постійно збільшується: за проаналізований період вона зросла з 12 % до 19 % ВВП.

У таблиці 3.2 наведені дані щодо державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України.

Таблиця 3.2 - Державні витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України

Роки	Сума видатків зведеного бюджету України, млн. грн	У % до загальних видатків	У % до ВВП
2010	104534,9	27,7	9,3
2011	105434,8	25,3	7,8
2012	125306,9	25,4	8,6
2013	145062,6	28,7	9,5
2014	138004,7	26,4	8,7
2015	176339,8	25,9	8,9
2016	258326,1	30,9	10,8
2017	285761,7	27,0	9,6
2018	309363,6	24,7	8,7
2019	321786,7	23,4	8,1
2020	346720,5	21,7	8,3

Соціальні потреби найбільш незахищених верств населення в Україні задовольняються недостатньою, особливо у такий тяжкий час, як останні роки. На це вплинули такі фактори як: ситуація на Сході України, анексія Криму, пандемія, спричинена коронавірусною хворобою COVID - 19 та іншими факторами.

Всі ці фактори потягли за собою наступні негативні наслідки для населення, а саме: зростання рівня бідності, особливо серед сімей із дітьми

або непрацездатними особами працездатного віку та сімей, де один із членів має інвалідність. Це свідчить про недостатню ефективність підтримки найбільш соціально незахищених категорій населення.

У таблиці 3.3 наведені дані про доходи та витрати населення України

Таблиця 3.3 - Доходи та витрати населення України

Показник	2005	2010	2015	2017	2018	2019
Доходи, млн. грн	381404	1101175	1772016	2652082	3248730	3744060
Витрати та заощадження, млн. грн	381404	1101175	1772016	2652082	3248730	3744060
Наявний дохід, млн. грн	298295	847949	1362599	2008278	2470325	2905821
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	6332	18486	31803	47270	58442	69140
Реальний наявний дохід, у відсотках до відповідного періоду минулого року	123,9	117,1	79,6	110,9	110,9	109,0

Аналіз соціальних стандартів та нормативів, таких як прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія свідчить про невідповідність системи соціального захисту та соціального забезпечення в Україні існуючим європейським стандартам [51].

У таблиці 3.4 наведені дані щодо чисельності населення у віці до 60 років України станом на 01.01.2021 року.

Таблиця 3.4 - Чисельність населення України у віці до 60 років станом на 01.01.2021 року

Показник	Усього	у тому числі		Із загальної чисельності	
		чоловіки	жінки	у міській місцевості	у сільській місцевості
Чисельність населення, осіб	10121624	3653755	6467869	7056536	3065088

Державні соціальні стандарти та нормативи встановлюються для визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, які встановлених Конституцією України. На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій, таких як, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія за віком, інші види соціальних виплат та пільги. Всі вони використовуються для визначення та обґрунтування розмірів видатків державного бюджету України, місцевих бюджетів та державних цільових позабюджетних фондів.

У таблиці 3.5 наведені основні державні соціальні стандарти і гарантії.

Фінансування заходів соціального захисту в Україні відбувається частково за рахунок державних цільових позабюджетних фондів, таких як:

- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- Пенсійний фонд України.

Таблиця 3.5 - Основні державні соціальні стандарти і гарантії (дані на кінець вказаного року)

Показник	2000	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн	270	423	875	1330	2027	2189	2393	2508
на дітей віком до 6 років	241	376	799	1167	1779	1921	2100	2272
дітей віком від 6 до 18 років	297	468	957	1455	2218	2395	2618	2833
працездатних осіб	288	457	922	1378	2102	2270	2481	2684
осіб, які втратили працездатність	217	332	734	1074	1638	1769	1934	2093
Мінімальна заробітна плата, грн	90	262	869	1378	4173	4723	6500	6700
Мінімальна пенсія за віком, грн	46	332	695	1074	1638	1769	1934	2093

Головним завданням соціальної держави є:

- забезпечення соціальної орієнтації економіки;
- попередження та пом'якшення соціальних ризиків і негативних наслідків, пов'язаних з ринковими відносинами; проведення активної державної соціально-економічної політики;
- забезпечення безпеки, добробуту, соціального та людського розвитку; створення умов для реалізації конституційних прав і свобод людини;
- забезпечення рівних можливостей, гідного рівня та якості життя населення; соціальної активності та вільного розвитку особистості; досягнення соціальної стабільності в країні в інтересах кожного члена суспільства;
- забезпечення гармонізації відносин державних інститутів і суспільства.

Побудуємо лінії тренду. Лінії тренду — елемент апарату технічного аналізу, який використовується, зокрема, для виявлення тенденцій зміни цін на різних видах бірж. Лінії тренду є геометричним відображенням середніх значень аналізованих показників, отримане за допомогою будь-якої математичної функції.

По-перше, побудуємо лінію тренду для прожиткового мінімуму (рисунок 3.3). Прожитковий мінімум – це показник, який використовується у розрахунках різних соціальних виплат, наприклад пенсій, допомоги по безробіттю, аліментів. Також він використовується в оподаткуванні. Прожитковий мінімум з 1 липня 2022 року зросте та для працездатних осіб становитиме 2600 грн. На рисунку 3.3 наведено графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період з 2000 по 2022 роки та побудовано лінію тренда.

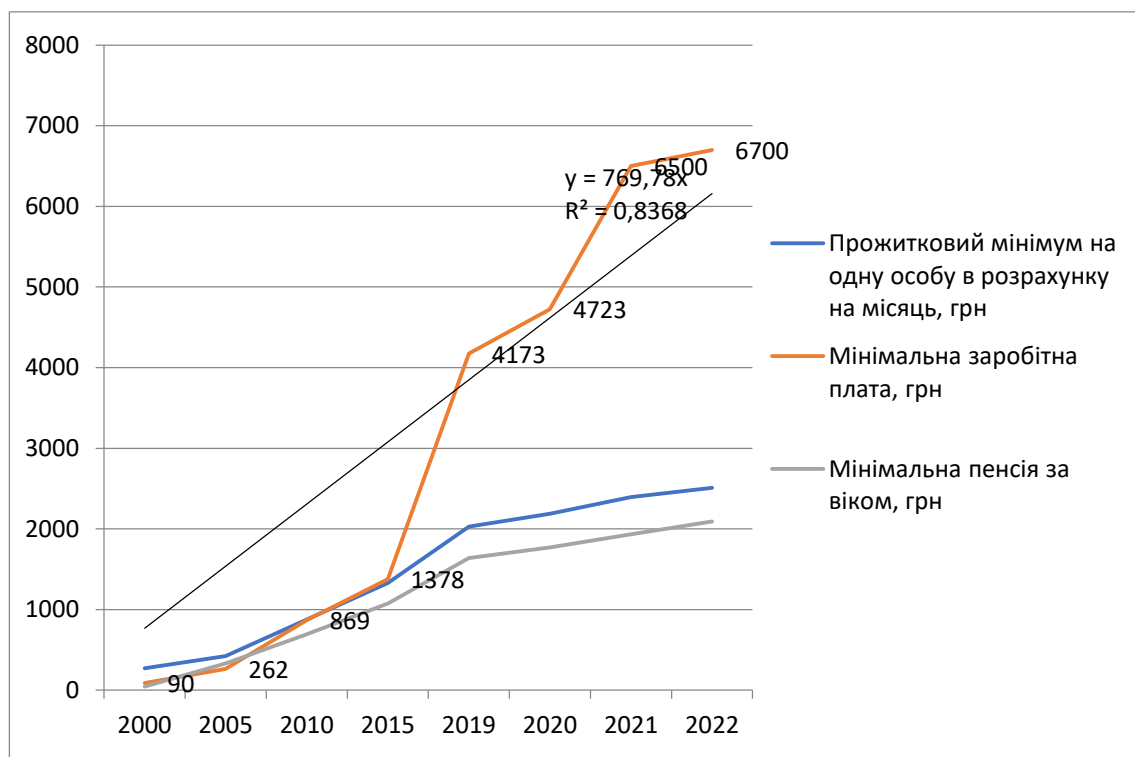

Рисунок 3.3 - Графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період з 2000 по 2022 роки та лінія тренда, графік змін мінімальної зарплатної плати та графік змін розміру мінімальної пенсії за цей період

Мінімальна зарплатна плата - це державна гарантія, нижче якої зарплата працівника не може опускатись при умові, що він повністю виконав місячну чи годинну норму праці. Рівень "мінімалки", який є актуальним на поточну дату, є обов'язковим для всіх українських роботодавців, що використовують найману працю, незалежно від системи оплати праці, що діє на підприємстві, чи форми його власності.

На графіку, який зображено на рисунку 3.4 наведено графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період, графік змін мінімальної зарплатної плати та графік змін розміру мінімальної пенсії за період з 2000 року по 2022 рік. Для графіку зміни мінімальної зарплатної плати побудовано лінію тренда.

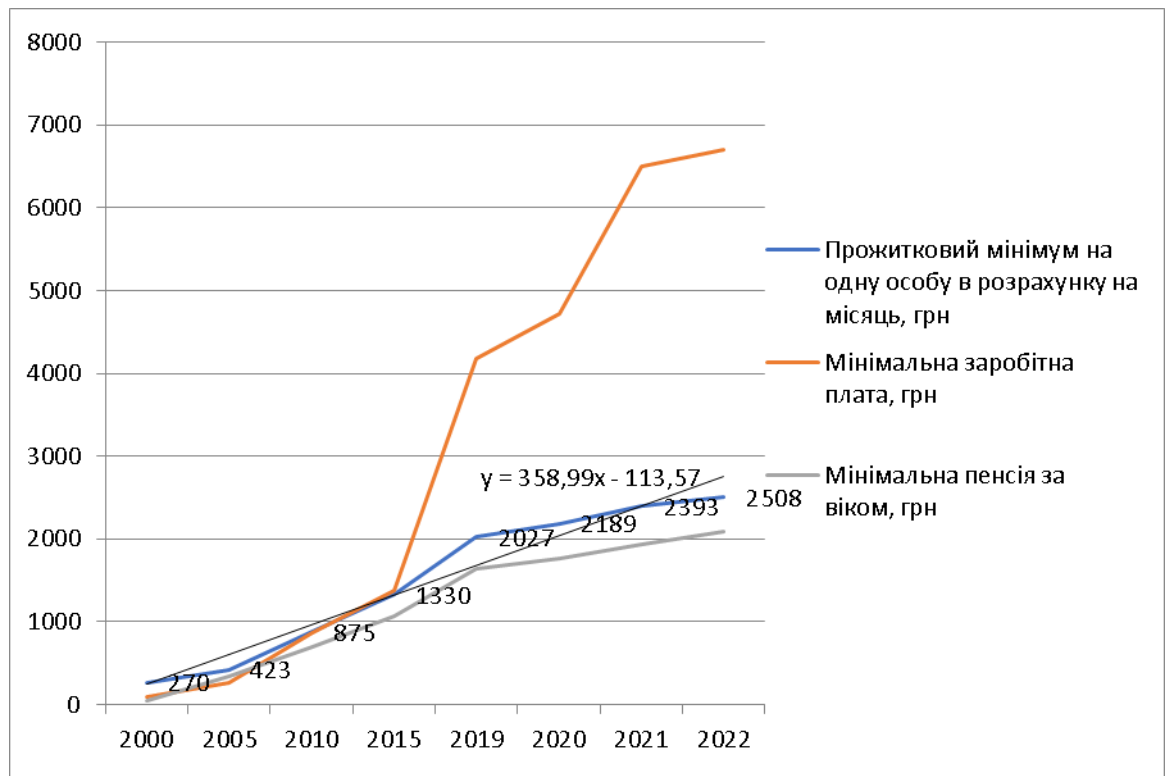

Рисунок 3.4 - Графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період, графік змін мінімальної заробітної плати та його лінія тренда та графік змін розміру мінімальної пенсії за період з 2000 року по 2022 рік

З 1 жовтня 2022 року розмір мінімальної заробітної плати підвищиться на 200 грн, з 6 500 грн до 6 700 грн - в місячному розмірі, та з 39,12 грн до 40,46 грн - у погодинному розмірі. Таке рішення було ухвалено урядом ще минулого року при затвердженні Держбюджету - 2022. Водночас від запланованого раніше підвищення мінімальної зарплати у 2023 році уряд вирішив відмовитися. Відповідно до проєкту держбюджету-2023, рівень «міні малки» залишатиметься на рівні 6700 грн протягом всього 2023 року.

Згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» з 1 жовтня 2022 р. розмір мінімальної заробітної плати зросте з 6500 грн до 6700 грн. Це є підставою для перерахунку мінімального розміру пенсій за віком непрацюючим громадянам, які досягли віку 65 років і більше та які мають страховий стаж: чоловіки — не менше 35 років, жінки — не менше 30 років.

На рисунку 3.5 наведено графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період, графік змін мінімальної заробітної плати та графік змін розміру мінімальної пенсії з побудованою лінією тренда за період з 2000 року по 2022 рік.

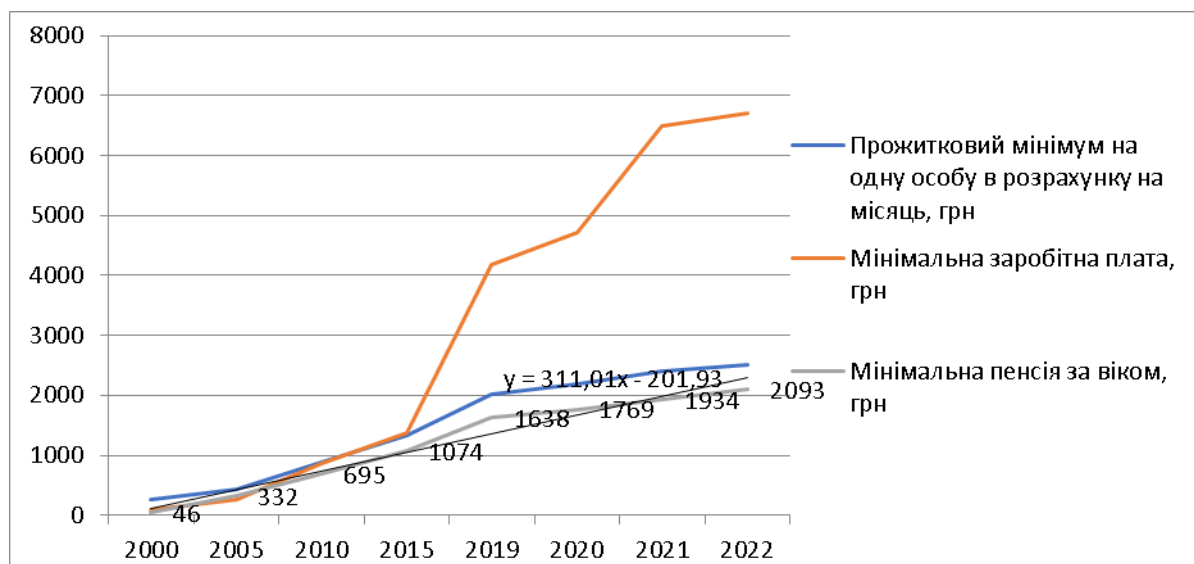

Рисунок 3.5 - Графік змін суми прожиткового мінімуму на одну особу за період, графік змін мінімальної заробітної плати та графік змін розміру мінімальної пенсії з побудованою лінією тренда з 2000 по 2022 рік

З 1 жовтня мінімальний розмір пенсії за віком у таких пенсіонерів становитиме 2680 грн (6700 x 40 %). Особам, які працюють, у тому числі тим, які забезпечують себе роботою самостійно і зареєстровані як ФОП, мінімальні розміри пенсій за віком на рівні 40 % мінімальної заробітної плати будуть встановлені після звільнення з роботи.

Для обчислення розміру пенсії за віком має значення тривалість набутого страхового стажу та величина заробітної плати, з якої сплачувалися внески.

Соціальні гарантії на рівні Європейського Союзу – це питома вага оплати праці у ВВП на рівні 55–65 %, співвідношення мінімальної заробітної плати і середньої заробітної плати не нижче 55 %, а також зростання

мінімальної заробітної плати відносно прожиткового мінімуму на працездатну особу більш як у три рази, середньої заробітної плати – у п'ять-шість разів, середньої пенсії відносно прожиткового мінімуму на особу, яка втратила працездатність, близько у чотири рази [15, с. 11, 10].

Розбудова України як соціальної держави потребує правового, економічного, фінансового, адміністративно-організаційного, інформаційного і кадрового забезпечення. Шляхи та механізми розбудови України як соціальної держави та їх пріоритетність визначаються суб'єктами становлення і розвитку соціальної держави в Україні відповідно до повноважень, наданих їм законодавством України і обумовлюються конкретною ситуацією в державі і за її межами, а також потребами перспективного соціального розвитку.

3.3 Перспективи розвитку напрямків соціального захисту та соціального забезпечення України в сучасних умовах

Розбудова високорозвиненої соціальної держави в Україні стала вкрай необхідним і визначила актуальну потребу в формуванні концептуальної моделі і механізмів функціонування такої держави. Активна та ефективна соціальна політика повинна стати міцним підґрунтям всебічного інноваційного, соціального розвитку країни, інтегрування в Європейський Союз, підставою для розбудови соціальної держави з конкурентоспроможною соціально орієнтованою ринковою економікою, здатною забезпечити людський розвиток, гідний рівень і якість життя громадян.

Правове забезпечення Концепції здійснюється чинними законами і законодавчими актами України. Реалізація Концепції потребує розробки та прийняття Соціального кодексу, Концепції демографічної політики,

Концепції людського розвитку, Національної моделі соціальної політики, Закону України "Про державне соціальне замовлення" тощо та забезпечення їх реалізації при розробці стратегій, програм, планів соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Основними напрямками державного правового регулювання є:

- удосконалення чинного законодавства України, внесення змін і доповнень, необхідних для приведення його у відповідність з основними положеннями та принципами Концепції соціальної держави України;
- приведення національного права у відповідність з нормами міжнародного права з питань формування та функціонування соціальної держави;
- формування комплексної галузі соціального законодавства, розробка та прийняття кодифікованого законодавчого акту з метою систематизації і впорядкування соціальних гарантій та пільг;
- забезпечення реалізації системи державних соціальних стандартів та соціальних гарантій, законодавчо визначених Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії";
- удосконалення законодавства з колективних договорів та угод, посилення відповідальності з його невиконання;
- підвищення правового статусу соціального партнерства, як одного з важливих інструментів реалізації основних завдань соціальної держави;
- надання сили Закону генеральній угоді шляхом її ратифікації з метою дотримання узгоджених положень та відповідальності кожної сторони соціального партнерства за їх виконання;
- забезпечення використання в правовому регулюванні не тільки правових, а й інших інструментів соціального регулювання поведінки людей (корпоративних, моральних тощо);
- законодавче закріплення критеріїв оцінки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в соціальній сфері;

- підвищення ефективності виконавчої та судової влади щодо захисту та забезпечення реалізації соціальних та трудових прав і гарантій;
- сприяння розвиненості потреб особи в відстоюванні своїх прав, гарантій і свобод.

Фінансово-економічне забезпечення створення соціально орієнтованої економіки, трудової, підприємницької та інноваційної активності населення.

Економічне забезпечення розбудови соціальної держави визначається станом та ефективністю функціонування державного і приватного секторів економіки; часткою ВВП, що спрямовується на розвиток соціальної сфери та задоволення соціальних потреб громадян; рівнем розвитку соціальної інфраструктури та матеріальної бази соціальної сфери; ступенем участі регіональних бюджетів у вирішенні соціальних проблем.

Економічне забезпечення передбачає:

- здійснення структурних зрушень в економіці в контексті реалізації соціальних пріоритетів суспільства;
- створення сучасних виробництв та робочих місць;
- формування соціально справедливої та ефективної системи розподілу створених благ між трудом та капіталом;
- посилення соціального спрямування податкової політики держави;
- забезпечення нарощування фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію соціальних цілей, удосконалення фінансово-кредитної, промислової, інноваційної та зовнішньоекономічної державної політики.

Фінансове забезпечення передбачає для реалізації функцій і пріоритетних завдань соціальної держави розробку і впровадження механізмів формування ресурсних джерел: коштів бюджетів усіх рівнів і не бюджетних соціальних фондів, співфінансування громадян, благодійних коштів роботодавців.

Основними напрямками державного фінансового регулювання соціального розвитку є:

- забезпечення соціальної виваженості державного бюджету України, соціального спрямування його видатків;
- розробка фінансового механізму підвищення зацікавленості інвестування в людський капітал;
- раціоналізація структури витрат бюджетів усіх рівнів із спрямуванням бюджетних коштів на реалізацію концепцій, стратегій, програм соціальної спрямованості, опрацювання принципів фінансування з урахуванням національних пріоритетів у регіональних соціальних програмах і забезпечення механізму їх реалізації;
- оцінка витрат за окремими складовими соціальної сфери на регіональному рівні і визначення на цій основі обсягів фінансування;
- складання проектів регіональних соціальних бюджетів із урахуванням міжрегіональних зв'язків;
- створення системи пільгового кредитування підприємницької діяльності, що зорієнтована на вирішення соціальних проблем, в тому числі житлово-побутових і комунальних;
- розробка дієвого державного механізму залучення фінансових коштів для створення нових перспективних виробництв у районах масового закриття і ліквідації підприємств;
- запровадження державної підтримки стимулювання розвитку регіонів, забезпечення подолання депресивності регіонів.

Адміністративно-організаційне забезпечення здійснюється через реалізацію основних і додаткових повноважень основними суб'єктами розбудови України як соціальної держави:

Інформаційне забезпечення передбачає:

- забезпечення розробки та впровадження системи державних класифікаторів соціальної інформації, яка використовується для статистичних спостережень;

- удосконалення соціально-економічної статистики і звітності відповідно до вимог ефективного соціального управління;
- становлення та розвиток соціального моніторингу з відстеження стану і тенденцій соціального розвитку, якості життя населення на підставі сполучення статистичних та соціологічних спостережень;
- приведення соціальної статистичної звітності у відповідність до міжнародних стандартів;
- розробку методики оцінки рівня соціального розвитку країни та її регіонів;
- забезпечення доступності, гласності і відкритості соціальної статистичної інформації, її джерел та методології збору, складання та обробки.

Забезпечення населення достовірною і повною інформацією за основними сферами і напрямками функціонування системи соціального страхування і захисту.

Кадрове забезпечення передбачає:

- забезпечення необхідної укомплектованості органів державної влади висококваліфікованими спеціалістами у сфері соціальної політики, соціальними працівниками;
- підвищення кваліфікації державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, які працюють у соціальній сфері та забезпечення якості їх атестації з використанням соціальних критеріїв оцінки їх діяльності;
- формування системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери;
- підвищення кваліфікації фахівців у сфері надання соціальних послуг населенню;
- підвищення престижу державної служби у соціальній сфері, посилення соціальної, політичної захищеності державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування.

Наукове забезпечення потребує:

- визначення пріоритету наукової діяльності з вирішенням соціальних проблем у суспільному розвитку, підтримки і розвитку досліджень у цьому напрямку;
- створення системи інститутів (національної академії, державних і недержавних) з проблем соціальної політики;
- забезпечення умов для підвищення якості наукових досліджень, спрямованих на соціальний розвиток України, до вимог міжнародного рівня;
- створення умов фінансового забезпечення наукових досліджень соціальної спрямованості;
- залучення державних та недержавних коштів і регіональних інвестицій для удосконалення соціальної політики в державі;
- сприяння ефективній зайнятості висококваліфікованих спеціалістів з проблем соціального управління;
- удосконалення інформаційної системи забезпечення наукової сфери; формування державних банків даних спеціалістів, заходів, ініціатив з соціальних питань; організація, проведення конференцій, семінарів, виставок; розширення можливостей видання результатів наукових досліджень; розширення використання мережі "Інтернет" та ін.;
- підвищення рівня використання в практиці соціального управління наукових розробок щодо розв'язання соціальних проблем;
- сприяння вивченню та впровадженню адаптованого до умов України міжнародного досвіду вирішення соціальних проблем.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі роботи ми отримали наступні висновки.

1 Основними напрямками державного правового регулювання є зокрема удосконалення чинного законодавства України, внесення змін і доповнень, необхідних для приведення його у відповідність з основними положеннями та принципами Концепції соціальної держави України; приведення національного права у відповідність з нормами міжнародного права з питань формування та функціонування соціальної держави; формування комплексної галузі соціального законодавства, розробка та прийняття кодифікованого законодавчого акту з метою систематизації і впорядкування соціальних гарантій та пільг; забезпечення реалізації системи державних соціальних стандартів та соціальних гарантій, законодавчо визначених Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії";

2 Економічне забезпечення розбудови соціальної держави визначається станом та ефективністю функціонування державного і приватного секторів економіки; часткою ВВП, що спрямовується на розвиток соціальної сфери та задоволення соціальних потреб громадян; рівнем розвитку соціальної інфраструктури та матеріальної бази соціальної сфери; ступенем участі регіональних бюджетів у вирішенні соціальних проблем.

Економічне забезпечення передбачає зокрема здійснення структурних зрушень в економіці в контексті реалізації соціальних пріоритетів суспільства; створення сучасних виробництв та робочих місць; формування соціально справедливої та ефективної системи розподілу створених благ між трудом та капіталом;

4 Фінансове забезпечення передбачає для реалізації функцій і пріоритетних завдань соціальної держави розробку і впровадження механізмів формування ресурсних джерел: коштів бюджетів усіх рівнів і не

бюджетних соціальних фондів, співфінансування громадян, благодійних коштів роботодавців.

5 Адміністративно-організаційне забезпечення здійснюється через реалізацію основних і додаткових повноважень основними суб'єктами розбудови України як соціальної держави:

6 Інформаційне забезпечення передбачає зокрема забезпечення розробки та впровадження системи державних класифікаторів соціальної інформації, яка використовується для статистичних спостережень; удосконалення соціально-економічної статистики і звітності відповідно до вимог ефективного соціального управління; становлення та розвиток соціального моніторингу з відстеження стану і тенденцій соціального розвитку, якості життя населення на підставі сполучення статистичних та соціологічних спостережень; приведення соціальної статистичної звітності у відповідність до міжнародних стандартів.

Забезпечення населення достовірною і повною інформацією за основними сферами і напрямками функціонування системи соціального страхування і захисту.

7 Кадрове забезпечення передбачає зокрема забезпечення необхідної укомплектованості органів державної влади висококваліфікованими спеціалістами у сфері соціальної політики, соціальними працівниками; підвищення кваліфікації державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, які працюють у соціальній сфері та забезпечення якості їх атестації з використанням соціальних критеріїв оцінки їх діяльності; формування системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери.

Висновки

В результаті проведеного дослідження нами отримані наступні висновки.

1 Соціальна політика це напрям діяльності держави направлений на створення та регулювання соціально-економічних відносин у суспільстві та забезпечення гідних умов життя людей з метою підвищення добробуту населення, усунення негативних наслідків економічних, політичних та соціальних процесів, забезпечення соціальної справедливості та політичної, економічної та соціальної стабільності в державі. Одним із основних засобів реалізації соціальної політики держави є система соціального захисту та соціальних гарантій. Соціальний захист – це система державних заходів направлених на забезпечення гідного матеріального і соціального стану громадян.

2 Сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли значна кількість людей стоїть на межі виживання, постійно поглиблюється соціальна і майнова нерівність, різниця у рівнях доходів громадян, знижуються якість та рівень життя, поступово знижується ступінь задоволення потреб населення, зростає безробіття, зростає соціальна напруга в суспільстві. У зв'язку з цим, проблема соціального захисту громадян України набуває особливої актуальності.

Доведено, що соціальна політика держави є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства. Суб'єкти соціальної політики повинні здійснювати профілактичний, компенсаційний соціальний захист, соціальну підтримку в різних сферах суспільного життя: фінансовій, промисловій, сфері послуг, екологічній, медичній, освітній.

3 Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні здійснюється шляхом призначення пільг, соціальних та компенсаційних виплат, а також надання соціальних послуг, здебільшого державними або

комунальними закладами системи соціального захисту. Зовсім незначна частка цих соціальних послуг надається недержавними організаціями та установами, які працюють за рахунок грантів, наданих бюджетами як фінансування діяльності з надання соціальних послуг.

Усі заходи соціального захисту можуть здійснюватися у формі як грошових, так і натуральних трансфертів. Фінансове забезпечення системи соціального захисту можна визначити як систему грошових відносин розподільчого характеру, в процесі яких за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат. Основними формами соціального захисту, через які відбувається безпосередньо фінансування соціальних трансфертів, є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога. Не зважаючи на різні джерела фінансування та умови виплати соціальних трансфертів, дані форми доповнюють одна одну, створюючи всеохоплюючу систему соціального захисту населення.

4. Питання забезпечення соціального захисту та загального соціального забезпечення населення являються однією з найбільших видаткових статей зведеного бюджету України в останні роки Ці статті які за обсягами випереджають навіть видатки на охорону здоров'я та освіту. За останні роки видатки на соціальний захист становлять близько 22 % від загальної суми видатків зведеного бюджету України. В окремі періоди видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становили навіть більшу частку у зведеному бюджеті країни.

Керівництвом країни соціальний розвиток визначений одним із основних політичних пріоритетів, частка бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення постійно зростає від загальної суми видатків. В умовах економічної нестабільності та катастрофічної нестачі коштів, зростання числа осіб, які потребують державної допомоги, фінансування соціальної сфери залишається актуальною проблемою, для

вирішення якої доцільно залучати не лише державу, а й пересічних громадян та господарюючі структури.

Основними напрямками вдосконалення механізму фінансового забезпечення соціальної сфери повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо. Лише комплексне впровадження окреслених заходів дозволить досягти підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та поліпшення якості життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави

5 Сьогодні перед Урядом країни стоять важливі завдання щодо питань соціального захисту. Визначені основні вектори соціальної політики щодо розробки та запровадження реформ, які дадуть змогу втілити у життя принципи соціальної справедливості й забезпечити постійне підвищення добробуту населення та підвищити якість життя кожної людини. Першим пріоритетом визначена комплексна реформа системи оплати праці, запровадження європейських стандартів у сфері соціально-трудова відносин.

Другим пріоритетом – реформа системи пенсійного забезпечення.

Третім – забезпечення адресності в наданні державної соціальної допомоги.

Четвертим важливим напрямом було визначено децентралізацію системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад. Необхідність проведення змін у соціальній сфері також було обумовлено завданнями і цілями загальних економічних реформ, та реформи державного управління, головною з яких є децентралізація.

Соціалізація економіки України передбачає наповнення усіх реформ соціальним змістом, активізацію соціальної ролі держави, відпрацювання

механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері, забезпечення гідних умов життя та праці, зростання добробуту громадян.

Головною метою соціальної політики у соціально орієнтованій інноваційній економіці має стати забезпечення стабільного, без заворушень і потрясінь, функціонування суспільства, досягнення суспільної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня життєдіяльності людей, забезпечення кожному громадянину можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати належний дохід, поліпшувати добробут [10]. Держава не може відноситися до категорії соціальних тільки за фактом проведення соціальної політики. Необхідний критерій, що об'єднав мету і результат соціальної орієнтації економіки в цілому.

Соціальна політика в умовах формування інноваційної ринкової економіки є інструментом держави для перерозподілу суспільного продукту, що дозволяє уникнути не тільки загострення соціальної напруженості, але і стимулювати зростання вітчизняного виробництва за допомогою розширення внутрішнього ринку та формування основних засад інноваційної моделі розвитку економіки через накопичення людського капіталу.

Пріоритетом соціальної політики має стати створення умов для забезпечення гідного життєвого рівня населення та розвитку людського потенціалу, для чого соціальну політику необхідно розглядати в єдиному контексті з інноваційною [10].

Критерієм соціальності держави має стати факт наявності «середнього класу», що кількісно переважає в суспільстві. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямку є формування моделей розподілу доходів з урахуванням наявних недоліків.

Місія Міністерства соціальної політики України полягає в формуванні та реалізації державної соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня та якості життя населення, соціальних стандартів, надання соціальної підтримки особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, забезпечення гідної старості, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків,

прав та інтересів дітей, сприяння їх вихованню у сімейному середовищі, сприяння інклюзії осіб з інвалідністю у суспільне життя.

Із урахуванням Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, забезпечення дотримання яких установлено Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019, та завдань, визначених Стратегією людського розвитку, схваленою Указом Президента України від 02.06.2021 № 225, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2020 № 471, та Національною економічною стратегією на період до 2030 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, Мінсоцполітики встановило такі стратегічні цілі на 2022 - 2024 роки:

- 1) підвищення рівня пенсійного забезпечення;
- 2) створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери;
- 3) підвищення рівня соціальних стандартів та гарантій та підтримка малозабезпечених сімей;
- 4) надання якісних соціальних послуг;
- 5) сприяння інклюзії осіб з інвалідністю в суспільне життя;
- 6) захист прав дітей;
- 7) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, протидія домашньому насильству та торгівлі людьми.

Список використаних джерел

1 Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2 Про соціальні послуги [Електронний ресурс]: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII (із змінами, внесеними згідно із Законами № 1875-IX від 16.11.2021 та № 2193-IX від 14.04.2022) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

3 Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс]: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III (із змінами та доп.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

4 Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III (із змінами та доп.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

5 Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII (із змінами та доп.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

6 Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 8 липня 2011 року № 3671-VI (із змінами та доп.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>

7 Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3721-XII (із змінами та доп.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text>

8 Про соціальний діалог в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2253-IX від 12.05.2022). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>

9 Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]: Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2682-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2682-20#Text>

10 Качан Л. Соціальна справедливість: гідна праця та соціальний захист [Текст]/ Лідія Качан // Соціальний захист. — 2013. № 2. С. 7—11.

11 Україна переживає процеси старіння суспільства [Електронний ресурс]: Новини УНІАН. – Режим доступу: <http://health.unian.ua/country/150289-ukrajina-perejivaeprotsesi-starinnya-suspilstva.html>.

12 Воропаєв В.Г. Народжуваність як основний фактор формування майбутнього української нації [Електронний ресурс] / В.Г. Воропаєв В.Г. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=527>.

13 Опублікований рейтинг найбідніших та найбагатших країн Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dobrepole.com.ua/news/...i...tak.../2015-10-18-8955>.

14 Новини Державної служби статистики України. Соціально-економічне становище України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> .

15 Бондаренко Ю.М. Удосконалення державних механізмів регулювання соціального захисту населення [Електронний ресурс] / Ю.М. Бондаренко. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/index.html>.

16 Петрушка В.А. Сучасні проблеми та перспективи соціального захисту населення в Україні [Електронний ресурс] / В.А. Петрушка. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67795.doc.htm.

17 Рівень безробіття в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1134223-vukrajini-znizivsya-riven-bezrobittya.html>.

18 Дикань В.Л. Техніко-економічний аналіз діяльності підприємств залізничного транспорту [Текст]: підруч. / В.Л.Дикань, І.Л.Назаренко, В.В.Компанієць. - Харків: УКРДАЗТ, 2017 - 547с.

19 Дикань В.Л. Основы логистической интеграции при формировании логистических систем через образование территориально-промышленного кластера [Текст]/ В.Л. Дикань // Международный технико-экономический журнал «Украинские железные дороги», июль 2018. -№9(15). - С.23-26.

20 Дикань В.Л. Реанимирование экономики Украины [Текст] / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2014: зб. наук. праць. / УКРДАЗТ. - Х., 2018. - № 45. – С. 11-17.

21 Дикань В.Л. Етичні основи бізнесу [Текст]: навчальний посібник/ В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова. Харків: УкрДАЗТ, 2012. - 316 с.

22 Дикань В.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства [Текст]: монографія. / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко. - Харків: УкрДАЗТ, 2011. – 142 с.

23 Дикань В.Л. Економіка підприємства [Текст]: навч. посіб./ В.Л.Дикань, О.В. Шраменко, Н.В.Якименко. - Х.: УКРДАЗТ, 2008. – 274с.

24 Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник / В.Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз. – Х.: УкрГАЗТ, 2011. – 243 с.

25 Дикань, В.Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятий [Текст]: навч. посіб./ В.Л.Дикань, Ю.Т.Боровик, О.М. Полякова, Ю.М.Уткина. - Х.: УКРДАЗТ, 2012. – 415 с.

26 Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень-вересень 2017 року [Текст] / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-II) впровадження», USAID. К., 2015. 72 с.

27 Сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij-zahist-ta-socialne-zabezpechennja>.

28 Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування [Текст] К.: Центр громадської експертизи, 2010. 104 с.

29 Сайт Міністерства соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/>.

30 Сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/>.

31 Сайт Державної служби статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

32 Лопушняк Г. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації права на соціальний захист в Україні [Текст] / Г. Лопушняк. // Галицький економічний вісник. 2011.№ 2(31). С. 10–15.

33 Аверин А. Н. Социальная политика государства [Текст] / А. Н. Аверин. — М. : [б. и.], 2002. — 354 с.

34 Гриненко А. Соціальний захист і боротьба з бідністю за умов переходу до ринку [Текст] / А. Гриненко, Т. Кожан // Україна: Аспекти праці [Текст]. — 1997. — № 5. — С. 47—49.

35 Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку [Текст] / Г. С. Лопушняк. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 372 с.

36 Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження та перспективи розвитку [Текст] / У. Садова. — Львів : ІРД НАН України, 2005. — 408 с.

37 Баранник Л.Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект [Текст]/ Л.Б. Баранник // Вісник ДДФА. Економічні науки. — 2014. — № 1. — С. 8-15.

38 Васечко Л.І. Фінансовий механізм соціального страхування в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л.І. Васечко. — Ірпінь. — 2010. — 23 с.

39 Івашова Л. М. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення [Текст]/ Л. М. Івашова, М. Ф Івашов — 2012 — №4. — С. 56-61.

40 Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні [Текст]: монографія / М.І. Мальований — Умань: СПД Сочінський, 2016. — 496 с.

41 Мальований М. Теоретичні основи забезпечення соціального захисту [Текст]/ М. Мальований // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 5/1(132). — С. 174-185.

42 Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз [Текст] / А.Ю. Огінська // Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. — К., 2018. № 4. С. 131-136.

43 Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти [Текст]/ А.Л. Клименко // Теорія і практика правознавства. — 2017. — Вип. 2 (12) — С. 1-10.

44 Голіков А.П., Вступ до спеціальності «Міжнародні економічні відносини» [Текст]: навч. посібник / А.П. Голіков, Н.А. Казакова. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2016. 116 с.

45 Григорова-Беренда Л. І. Теорія і практика зовнішньої торгівлі [Текст]: навч. посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М.В. Шуба. - Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 136 с.

46 Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції [Текст]: навч. посібник. / І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Резніков. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 496 с.

47 Інноваційна економіка [Текст]: навч. посібник / О.А. Довгаль, Г.В. Довгаль. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 148 с.

48 Міжнародні економічні відносини [Текст]: підручник / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 464 с.

49 Світова економіка [Текст]: підручник / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 268 с.

50 Міжнародні організації [Текст]: навчальний посібник / А.П. Голіков, С. Гасім, О.В. Журавльов – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 120 с.

51 Матюшенко І. Ю. Інвестування (в контексті міжнародної інтеграції України) [Текст]: навч. посібн. / І. Ю. Матюшенко. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 396 с.

52 Довгаль О.А. Інноваційна економіка [Текст]: Тексти лекцій / О.А. Довгаль. - Х.: Екограф, 2012. 146 с.

53 Дмитрієв В.М. Правове регулювання ЗЕД: мінімізація ризиків у зовнішньо-економічних відносинах [Текст]: навч. посібник / за ред. Завгородньої А.І. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 64 с.

54 Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів [Текст]: навч. посіб., 3-тє вид., переробл. і доповн. К.: Знання, 2009. 222 с.

55 Економіка України [Текст]: навч. посіб. / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, О.А. Шуба. – К.: Знання, 2009. 286 с.

56 Регіональна економіка та природокористування [Текст] / за ред. Голікова А.П. [Текст]: навч. посібник. / Голіков А.П., Дейнека О.Г.,

Позднякова Л.О., Черномаз П.О. – К.: Центр учбової літератури, 2009. 352 с.

57 Голиков А.П., Казакова Н.А., Прав Ю.Г. Региональная политика и экономическое развитие: европейский контекст [Текст]: учеб. пособие. - Х.: Экограф, 2009. 240 с.

58 Жувенель Б. Етика перерозподілу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bookre.org/reader?file=187206>

59 Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными [Текст] / Э.С. Райнерт. — М., 2014. — С. 19.

60 Global Wage Report 2019/ 20. Wages and income inequality / ILO, 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-wage-report/2020>

61 Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2019 рік [Текст]: / ІБСЕД, проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи впровадження», USAID. — К. : Нора-Друк, 2019. — 80 с.

62 Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/>

63 Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>

64 Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

65 Статистичний збірник «Соціальний захист населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm

66 Діяльність громад у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей - рекомендації від Мінсоцполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/13140>

67 Родинна політика України на економічному форумі «Європа у пошуках лідерства» - тези виступу Міністра соціальної політики Марини

Лазебної. Міністерство соціальної політики України, опубліковано 10 вересня 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/content/lazebna-marina-volodimirivna.html>

68 Соціальний захист. Проєкт реалізований завдяки підтримці американського народу, наданий через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), за фінансової підтримки уряду Великобританії (UK aid) в рамках проєкту USAID/UK aid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS» та за сприяння проєкту SURGe, що фінансується Урядом Канади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://guide.diia.gov.ua/thematic-area/sotsialnyi-zakhyst>

69 Соціальний захист населення України [Електронний ресурс]: Статистичний збірник 2021 р. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm

70 Соціальні індикатори рівня життя населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm

71 Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи рівня вищої освіти "другий (магістерський) рівень" усіх форм навчання [Текст] / каф. "Економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом". В. Л. Дикань, В. В. Компанієць, І. В. Токмакова, І.Л. Назаренко. - Харків: УкрДУЗТ, 2019. - 60 с.

72 Студентська навчальна звітність. Текстова частина (пояснювальна записка). Загальні вимоги до побудови, викладення та оформлення [Текст]: Методичний посібник з додержання вимог нормоконтролю у студентській навчальній звітності /Козар Л.М. [та ін.]; за заг. ред. Л.М. Козара. - Х.: УкрДАЗТ, 2014. – 54 с.

АКТ

перевірки кваліфікаційної роботи магістра на наявність ознак
академічного плагіату

Відповідно до даних сервісу UNICHECK (Advego, etc) кваліфікаційна
робота «Проблеми та перспективи розвитку соціального захисту України в
сучасних умовах», автора: Купенко Олександр Сергійович

(ПІБ автора повністю)

містить 53,9 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала
доцент кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом

(підпис)

Ганна ОБРУЧ

03.12.2022 р.